

ULUSLARARASI
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
SİNOP'TA TÜRK-İSLAM KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI
CİLT-II

International Symposium on Turkish-Islamic Culture
in Sinop from Past to Present
Proceedings Book
Volume-II

ISBN 978-605-88024-7-6

Sinop Üniversitesi Adına Sahibi | Owner on behalf of Sinop University

Prof. Dr. Nihat DALGIN
Rektör|Rector

Editörler | Editors

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyd AYDIN
Dr. Öğr. Üyesi Emrah DİNDİ
Dr. Öğr. Üyesi Doğan FIRINCI

Editör Yardımcıları | Editorial Assistants

Arş. Gör. Muhammet KARAAĞAÇ- Arş. Gör. İbrahim TOPRAK

Baskı/Printing

Şimal Ajans / Camikebir Mah. Karantina Sk. No:7/B Sinop

Sertifika No: 21439

Baskı Yeri ve Tarihi / Publication Place and Date

Sinop, Aralık / December 2018

Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı Sinop Üniversitesinin bilimsel bir yayımıdır. Kitapta yayımlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazara aittir. Yazılar, yayıncı kuruluşun izni olmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayımlanamaz.

İletişim | Communication

Korucuk Köyü Trafo Mahallesi No: 36 57000 | SİNOP | TÜRKİYE
Tel: +90 (368) 2715757-58-59-60 | Faks: +90 (368) 2715763 | web: <http://turkislamsemp.sinop.edu.tr/>

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Nihat DALGIN

Sinop Üniversitesi Rektörü

SEMPOZYUM KURULLARI

DÜZENLEME KURULU

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyd AYDIN	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrah DİNDİ	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Faruk ÖZDEMİR	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih AMAN	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan BARLAK	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Atilla ÖZDEMİR	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer BARLAK	Sinop Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK	Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdurrahman KURT	Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet TABAK	Sinop Üniversitesi
Prof. Dr. Aida QASIMOVA	Bakü Devlet Üniversitesi-Azerbaycan
Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ	Bursa Uludağ Üniversitesi

ABDÜLBÂRÎ ES-SÎNÔBÎ VE *HAYÂTU'L-KULÛB* ADLI ESERİ

Faruk ÖZDEMİR *

Öz

Bu bildiride Sinoplu âlimlerden Abdülbârî es-Sînôbî ve *Hayâtu'l-kulûb* adlı eseri araştırma konusu edilmiştir. Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız Sînôbî, Hicrî 936, milâdî 1530 tarihinde vefat etmiştir. Sînôbî, Osmanlının yükselme devrinde, bir ilim ve kültür merkezi olan Edirne'de yaşamış ve araştırmamıza konu olan vaaza dair *Hayâtu'l-kulûb* adlı eserini vefat ettiği yıl olan 936 (m. 1530) senesinde burada tamamlamıştır. Eserin metot ve muhtevasını tetkik ettiğimiz bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Müellif konuları âyetler, hadis-i şerifler, sahabe ve tâbiûn kavilleriyle izah etmiştir. Yani esere tefsir metodu zaviyesinden göz attığımızda meseleyi evvele rivayet yönünden ele almıştır. Yeri geldikçe âyetler ve hadislerde geçen kelime ve ibareleri lûgat, sarf ve nahiv yönünden tahlil etmiştir. Konunun muhataplar açısından daha iyi anlaşılması için sorular yöneltilip bunlara ilişkin mantikî izahlar yapmıştır. *Hayâtu'l-kulûb* sahibi zikrettiği âyetlerin kiraat farklılıklarına da yer vermiştir. Eser mevize özelliği taşıdığı için müellif, zaman zaman ibretlik kıssaları ve menkıbeleri de zikretmekten geri durmamıştır. Dolayısıyla eser bir yandan vaaz ve irşad kitabında bulunması gereken özellikleri taşıırken öte yandan tefsir metodolojisi açısından da hem rivayet hem de dirayet tefsiri özelliğini taşımaktadır. Ayrıca eserde Abdülbârî es-Sînôbî'nin meseleleri konu konu bablara ayırıp her bir konuyla ilgili âyet ve hadisleri bütüncül olarak ele almasını dikkate aldığımızda kitabın konulu tefsir özelliğini de ihtiva ettiğini belirtebiliriz. Hülâsa müellif *Hayâtu'l-Kulûb* adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan temel konular olan inanç, ibadet, ahlâk ve geçmiş milletler ile onlara gönderilen peygamberlerin kıssalarını 97 baba ayırarak konu bütünlüğü içerisinde izah etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdülbârî es-Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, Sinop, Edirne, Metot.

Abdulbârî al-Sînôbî and His Work Named *Hayât al-Kulûb*

Abstract

In this report, Abdulbârî al-Sînôbî, scholar from Sinop, and his work *Hayât al-kulûb* was examined. Sînôbî, whom we do not have any information about the date of birth, passed away in 936 Hijri calendar, in 1530 Gregorian calendar. Sînôbî lived in Edirne, a center for science and culture, in the rise of the Ottoman Empire and completed his work *Hayât al-kulûb*, which is the subject of our study, in the year he passed away, 936 (G. 1530). In this study, which we have examined the method and content of the work, the following conclusions are reached: The author has explained the subjects with the verses from Qur'an, hadiths, utterances from sahabah and Tabi'un in other words, when we look at the work from the method of interpretation angle, he takes the subject in terms of narration at first. When necessary, he analyzed the words and phrases in the verses from Qur'an and hadiths in terms of word, grammar and syntax. In order for respondents to better understand the subject, he directed questions and made logical explanations about them. *Hayât al-kulûb* also included the reading differences of the verses he mentions. Since the work carries

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, fozdemir5561@hotmail.com

the characteristic of the sermon, the author has not refrained from mentioning exemplary stories and anecdotes. Therefore, while the work carries the qualities that should be found in a book of the sermon and irshad (showing the true path), it also carries both narration and sagacity in terms of interpretation methodology. We can also point out that Abdülbârî al-Sînôbî involves the interpretation feature in the book when we examine the issues related to the subject by dividing into parts and take a holistic view of the verses from Qur'an and hadîths related to each subject. To sum up, in his work *Hayât al-kulûb*, the writer explains the main issues of faith, worship, morality and past nations and stories of prophets sent to them in the Al-Qur'an Al-Karim, by dividing it into 97 parts in cohesion.

Keywords: Abdülbârî al-Sînôbî, *Hayât al-kulûb*, Sinop, Edirne, Method.

Giriş

Bu bildiride Osmanlının ilim ve kültür hayatının en yüksek devrinde yaşamış olan Sinoplu âlimlerden Abdülbârî es-Sînôbî ve *Hayâtü'l-kulûb* adlı eseri araştırma konusu edilecektir. Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız Sînôbî, Hicrî 936, milâdî 1530 tarihinde vefat etmiştir. Müellifin Osmanlı'nın yükselme devri padişahlarından Sultan II. Mehmed'in (Fatih) saltanatı döneminde (1451-1481) doğmuş olduğunu kabul edebiliriz. Dolayısıyla müellifin, Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman devirlerinde yaşadığını belirtebiliriz. Sînôbî milâdî 1530 yılında vefat ettiğine göre Kanunî'nin saltanatının ilk 10 yılına da şahitlik etmiş olmaktadır. Sînôbî, Osmanlının bir ilim ve kültür merkezi olan Edirne'de yaşamış ve araştırmamıza konu olan *Hayâtü'l-kulûb* adlı eserini vefat ettiği yıl olan 936 (m. 1530) senesinde burada tamamlamıştır. Bu bildiride önce Sînôbî'nin hayatı hakkında bilgi verilecek, akabinde yaşadığı dönemin siyasî ve ilmî ortamı kısaca tanıtılacaktır. Daha sonra da müellifin *Hayâtü'l-kulûb* adlı eserinin çeşitli kütüphanelerdeki yazmaları şekil yönünden tanıtılacaktır. Fakat bizim şekil ve içerik yönünden tetkik edeceğimiz nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan (I. Cilt Arşiv No: 45 Hk 6245 ve II. Cilt Arşiv No: 45 Hk 6644) nüshaları olacaktır. Eserin şekil yönünden tanıtımının ardından söz konusu eserin ihtiva ettiği konu başlıklarının neler olduğu da belirtilecektir. Son olarak *Hayâtü'l-kulûb*'un içerdiği konulardan bazıları içerik olarak inceleyerek müellifin meseleleri ele alış tarzı, metodu ve eserin muhtevası hakkında bilgi verilecektir.

1. Hayatı

Hicrî 936, milâdî 1530 tarihinde vefat etmiş olan Abdülbârî es-Sînôbî Osmanlı'nın yükselme devri müelliflerindedir. Müellifin tam adı, eş-Şeyh Nebî Abdülbârî b. Turhân es-Sînôbî'dir.¹ Bazı kaynaklarda adı, Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî olarak zikredilmektedir.² Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız Sînôbî'nin Edirne'de ikamet ettiği, kendisinin vâiz olduğu ve araştırmamıza konu olan vaaza dair *Hayâtü'l-kulûb* adlı eserini vefat ettiği yıl olan 936 (m. 1530) senesinde burada tamamladığı kaydedilmektedir.³ Müellif söz konusu kitabında muteber kitaplardan terğîb ve terhîb kapsamına giren rivayetleri bir araya toplamıştır. Eserinde, delil göstermek amacıyla âyetler ve hadis-i şerifler nakletmiş, meşâyih-i

¹ Hacı Halîfe Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-zünûn 'an esâmi'l-kütübi'l-fünûn*, Maarif Matbaası 1941, c. I, s. 698.

² İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'arifîn esmâu'l-müellifîn ve âsâru'l-musannifîn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951, c. I, s. 494; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn terâcimu musannifi'l-kütübi'l-'Arabîyye*, Müessesetü'r-Risâle, 1. Bsk., Beyrût 1414/1993, c. II, s. 40.

³ Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-zünûn*, c. I, s. 698; Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'arifîn*, c. I, s. 494; Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifîn*, c. II, s. 40; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, c. I, s. 222.

kiramın hikâyelerine yer vermiştir. 97 bab ve iki cilt olarak tertip edilmiş olan eserde ayrıca Halvetiyye ve sûfiyyeye yönelik reddiyeler de yer almaktadır.⁴

2. Yaşadığı Dönemde Siyasî ve İlmî Durum

2.a. Siyasî Durum

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi nerede ve hangi tarihte doğduğu kesin olarak bilinmeyen ve Sinop'a nispet edildiği için Sinop'ta dünyaya geldiğini söyleyebileceğimiz Abdülbârî es-Sînôbî'nin, Osmanlı'nın yükselme devri padişahlarından Sultan II. Mehmed'in (Fatih) saltanatı döneminde (1451-1481) doğmuş olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla müellifin, Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman devirlerinde yaşadığını ifade edebiliriz. Sînôbî milâdî 1530 yılında vefat ettiğine göre Kanunî'nin saltanatının ilk 10 yılına da şahitlik etmiş olmaktadır. Müellifin yaşadığı ve Osmanlı'nın en parlak döneminin siyasî durumunu şu şekilde özetleyebiliriz:

Hayâtu'l-Kulûb sahibi Sînôbî'nin yaşadığı Osmanlı'nın yükselme devrinde İstanbul fet-hedilmiş, Sırbistan ve Mora Osmanlı topraklarına ilhak edilmiş, Mısır feth edilmiştir. Memlûk sultanlığı ortadan kaldırılmış, bu durum Osmanlı devletine Asya kıtasında Suriye, Filistin ve el-Cezire ile Hicaz'ı ve Afrika'da ise Mısır gibi mühim ve mamur toprakları kazandırmıştır. Yavuz Sultan Selim, Abbasî halifesinden hilafeti de alarak İslâm âlemi üzerindeki nüfuzunu artırmıştır. Kanunî Sultan Süleyman devrinde Rodos adası alınmış, Mohaç meydan muhaberesiyle Macar ordusu mağlup olmuş, Barbaros Hayreddin Paşa gibi denizcilerle Akdenize hâkimiyet sağlanmıştır. Osmanlı gerek doğuda gerekse batıda fethettiği topraklarda hem siyasî hem de askerî olarak nüfuzunu artırmıştır.⁵

2.b. İlmî Durum

Osmanlı'nın siyasî ve askerî yönden üstünlüğü ilmî yönden de üstünlüğünü beraberinde getirmiştir. Nitekim Abdülbârî es-Sînôbî'nin yaşadığı ve *Hayâtu'l-kulûb* adlı eserini yazdığı Edirne, ilmî yönden önemli bir merkezdi. Gerçekten de Osmanlılarda İznik, Bursa ve Edirne medreseleriyle ön plandaydı. Osmanlıların ilk bir buçuk asır içinde yaptırmış oldukları medreselerin derece ve sınıf itibariyle en mühimleri İznik, Bursa ve Edirne'de idi. Kuruluşun başlangıç safhasında İznik medresesi bu beyliğin birinci sınıf medresesi idi. Sonra Bursa'da yapılan müteaddit medreseler dolayısıyla İznik ikinci dereceye inerek Bursa'daki Sultan Medresesi birinci sırayı almıştır. Edirne devlet merkezi olduktan sonra II. Murad döneminde h. 841'de (m. 1437) başlanarak bazı arızalar sebebiyle h. 851 (m. 1447) senesinde tamamlanan üç şerefeli camii yanındaki büyük medrese ile *Dârü'l-hadîs* o tarihte Osmanlı memleketlerindeki medreselerin üstünde yer almış ve tadrîs ve tahsisatı itibariyle Bursa'daki Sultan Medresesi ikinci dereceye düşmüştür. Edirne'deki üç şerefeli medrese müderrisliği İstanbul'da *Sahn-ı seman* medreseleri inşa edildikten

⁴ Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-zünûn*, c. I, s. 698; Ayrıca bk., Faruk Özdemir, "Abdülbârî es-Sînôbî'nin Hayâtu'l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin "Firavun İman Üzere Ölmüştür" İddiasına Reddiyesi", *The Journal of Academic Social Science*, Eylül 2018, Yıl: VI, Sayı: 78, s. 224.

⁵ Osmanlı'nın yükselme devrindeki siyasî ve askerî durum hakkında geniş bilgi için bk., İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (İstanbul'un Fethinden Kanunî'nin Ölümüne Kadar), Türk Tarih Kurumu Yay., 9. Bsk., Ankara 2006, c. II, s. 4-420; Ayrıca bk., Özdemir, "Abdülbârî es-Sînôbî'nin Hayâtu'l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin "Firavun İman Üzere Ölmüştür" İddiasına Reddiyesi", s. 224-225.

sonra bile bir müddet önemini muhafaza etmiştir.⁶ Hatta XVI. asır sonlarına doğru III. Murad zamanında Edirne’de yirmi iki medresenin varlığından bahsedilmektedir.⁷

XV. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlılardaki kültür hayatının en yüksek devri idi. Tahsilleri yüksek olan II. Mehmed ile oğlu II. Bayezid, devlet erkânından Mahmûd, Karamanî Mehmed, Fenarîzâde Ahmed, Çandarlızâde İbrahim ve Veliyyüddin oğlu Ahmed, *Tazarruât* sahibi Sinan ve Cezerî Kâsım Paşa’lar gibi kıymetli âlim vezirler gerek Türkiye’deki ve gerekse hâriçten gelmiş olan muhtelif âlim ve şairleri himaye eylemişlerdir. Bunlardan başka iyi yetiştirilmiş olan Osmanlı şehzâdeleri buldukları sancaklarda etraflarında âlim ve edipleri toplamışlardır. Edebî hayat İstanbul, Edirne ve Bursa’dan başka şehzâde sancaklarında, Bağdat, Diyarbakır, Konya ve Rumeli’de bir ilim merkezi haline gelmiş olan Üsküp ile Yenice-i Vardar’da inkişaf etmekte olup buna da sebep buralarda şair ve edipleri himaye eden şahsiyetlerin bulunması idi.⁸ Böyle bir ilmi ve kültürel zenginliğin olduğu ortamda doğal olarak pek çok ilim adamı ve eserler meydana gelmiştir.⁹ İşte Sînôbî de o dönemin bu ilim adamları arasında yer almıştır.

3. Şekil ve İçerik Yönünden *Hayâtu’l-Kulûb*

3.a. Şekil Yönünden *Hayâtu’l-Kulûb*

Nebî Abdülbârî es-Sînôbî’nin, bu bildiride tanıtımını yapacağımız *Hayâtu’l-Kulûb* adlı eseri, Manisa İl Halk Kütüphanesi’nde bulunan 2 ciltlik nüshasıdır.

Eserin birinci cildi şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	45 Hk 6245
Eser Adı:	Hayâtu’l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	Muhammed b. Ramazân
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1144/1145 (1730/1731)
Bulunduğu Yer:	Manisa İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Manisa İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	220x155-110x120 mm
Yaprak:	229
Satır:	23, 24, 25.
Yazı Türü:	Talîk
Kâğıt Türü:	Suyolu filigranlı

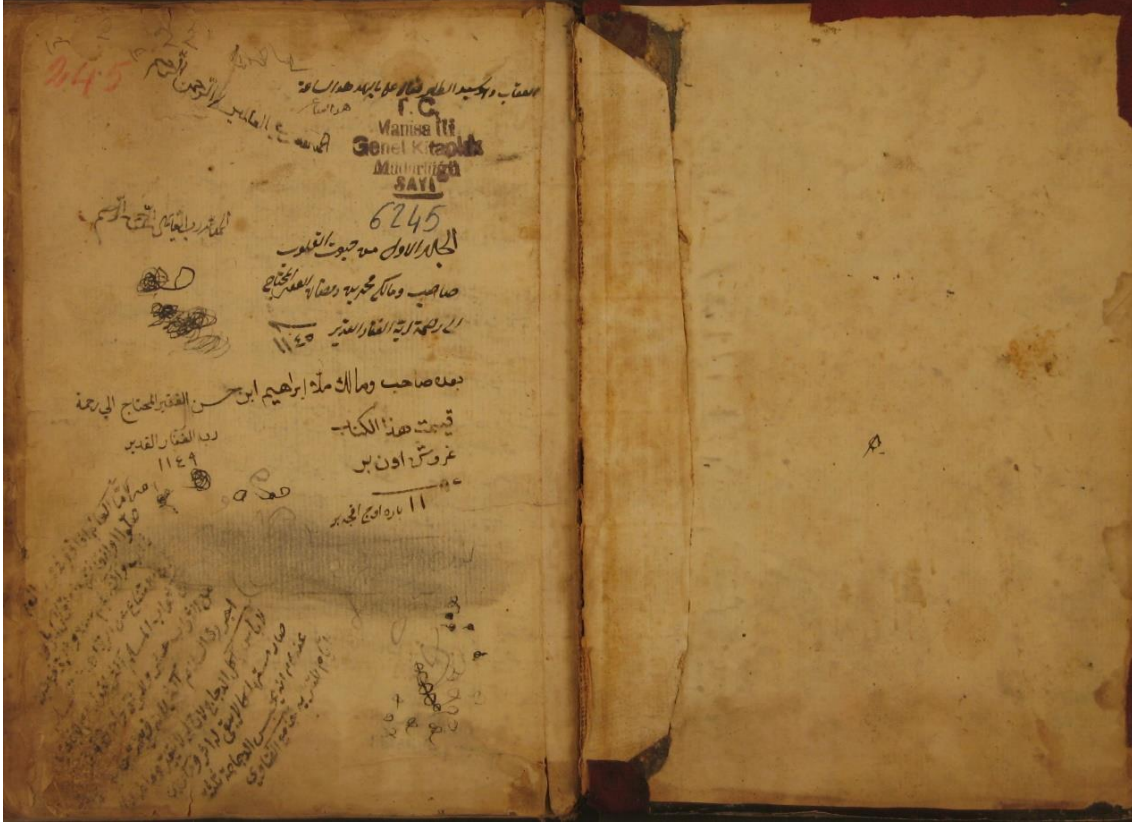
⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yay., 49. Bsk., Ankara 2014, s. 3-5; Ayrıca bk., Özdemir, “Abdülbârî es-Sînôbî’nin Hayâtu’l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’nin “Firavun İman Üzere Ölmüştür” İddiasına Reddiyesi”, s. 225-226.

⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, s. 22; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, (Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime İle Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundan İstanbul’un Fethine Kadar), Türk Tarih Kurumu Yay., 4. Bsk., Ankara 1982, c. I, s. 522-523; Ayrıca bk., Özdemir, “Abdülbârî es-Sînôbî’nin Hayâtu’l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’nin “Firavun İman Üzere Ölmüştür” İddiasına Reddiyesi”, s. 225-226.

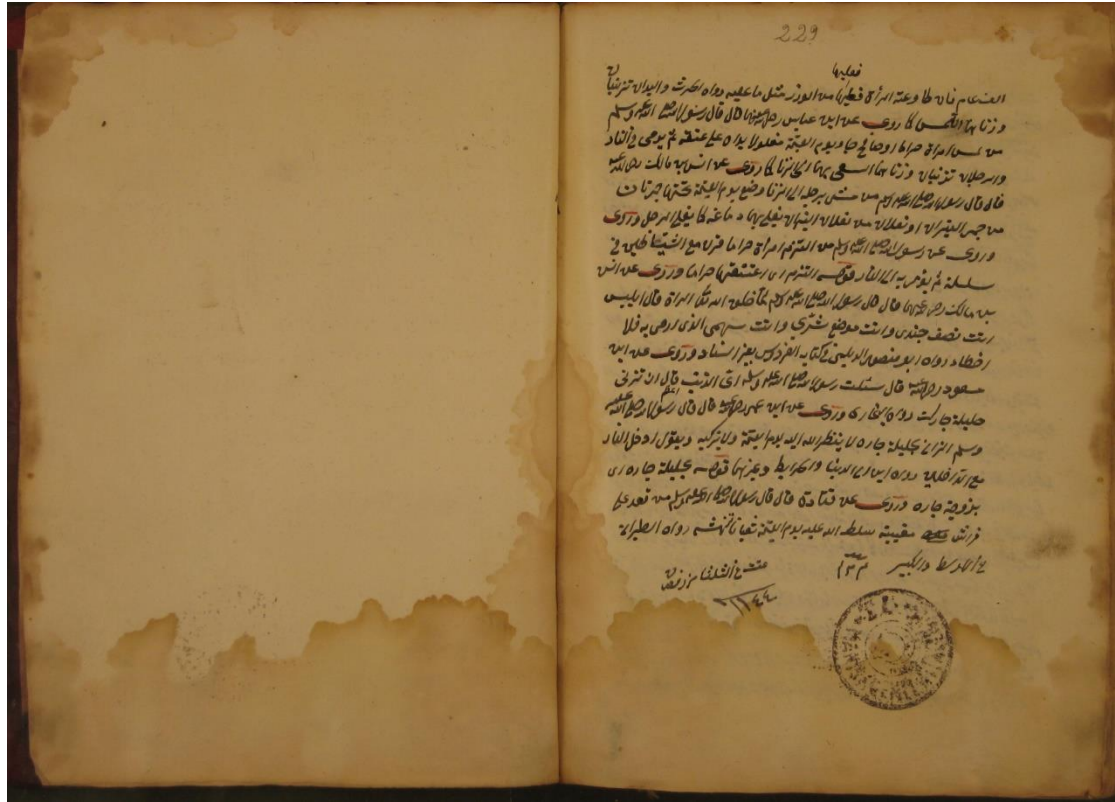
⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 591-592; Ayrıca bk., Özdemir, “Abdülbârî es-Sînôbî’nin Hayâtu’l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’nin “Firavun İman Üzere Ölmüştür” İddiasına Reddiyesi”, s. 225-226.

⁹ Osmanlının yükselme devrinde yetişmiş bazı bilim insanları ve eserleri için bk., Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 629-635; Ayrıca bk., Özdemir, “Abdülbârî es-Sînôbî’nin Hayâtu’l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’nin “Firavun İman Üzere Ölmüştür” İddiasına Reddiyesi”, s. 225-226.

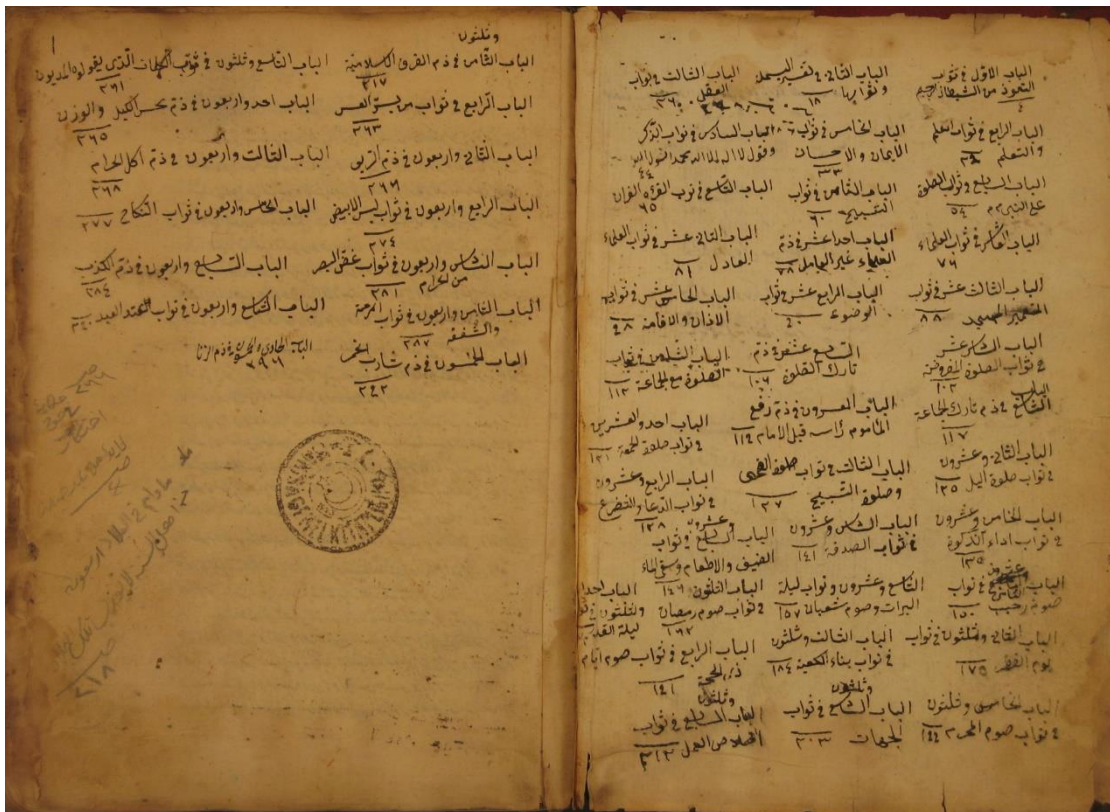
Cildi:	Çaharkuşe kahverengi meşin, deffeleri yıpranmış kâğıt kaplı, miklebi kopmak üzere olan mukavva bir cildi vardır. Keşideler kırmızıdır, yer yer nem lekeli. Başta 1 ^b ve 1 ^a 'da eserin fihristi vardır. Bu cilt 97 babın ilk 51 babını kapsamaktadır.
--------	---

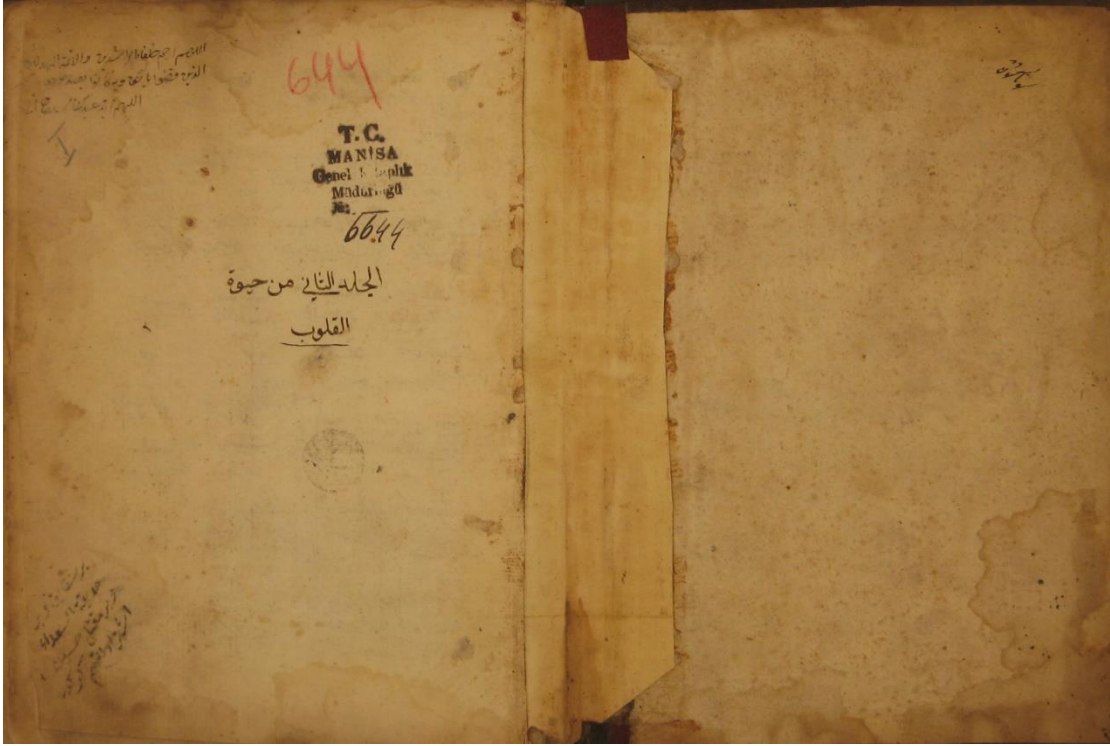
Birinci cildin baş tarafı: Birinci cildin müstensihî, Muhammed b. Ramazân, istinsah tarihi 1145 olarak belirtilmekte fakat aşağıdaki I. cilt varak 229^a'da istinsah tarihi 1144 olarak yazılmaktadır.

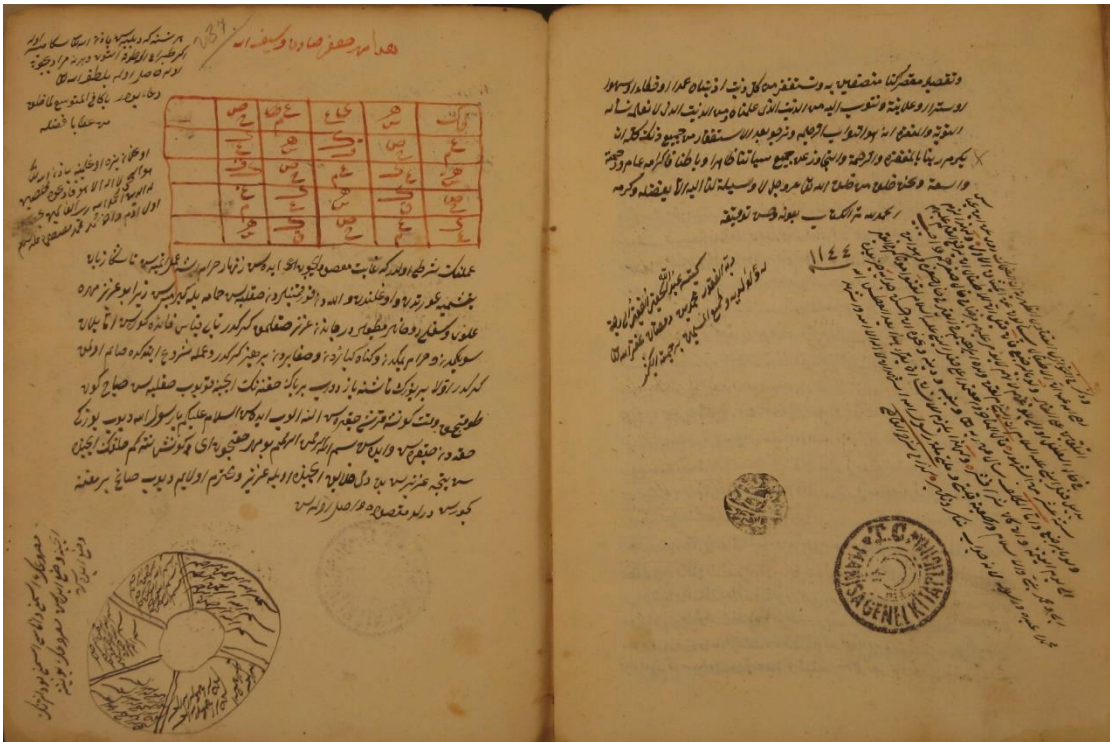
Birinci cildin sonu: Burada (vr., 229^a) istinsah tarihi 1144 olarak kaydedilmiştir.

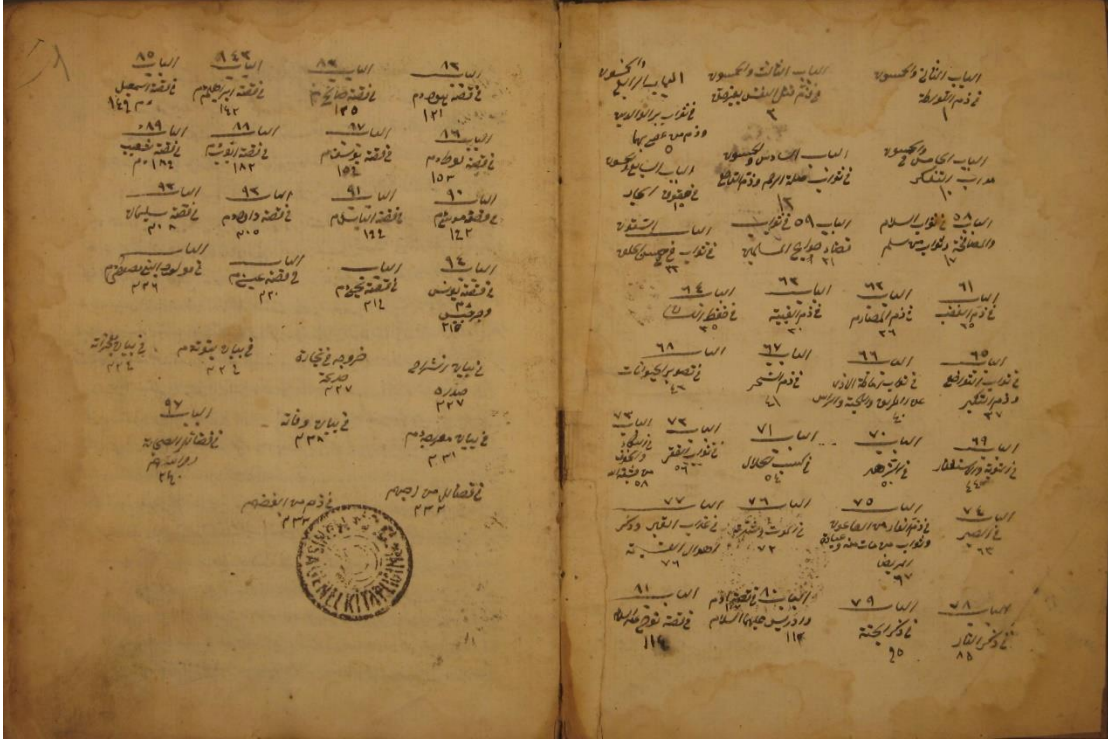
Birinci cilt vr., 1^a ve 1^b'de 51 konudan müteşekkil fihrist yer almaktadır.

İkinci cildin baş tarafı: Burada müstensih ve istinsah tarihine dair herhangi bir kayıt yer almamaktadır. *Hayâtu'l-Kulûb*'ün ikinci cildi olduğu belirtilmektedir.

İkinci cildin sonu: Burada (vr., 237^a) müstensih'in adı Muhammed b. Ramazân, istinsah tarihi ise 1144 olarak kaydedilmiştir.

İkinci cilt vr., 1^a ve 1^b'de 52-97 arasındaki bablardan müteşekkil fihris yer almaktadır.

3.b. Şekil Yönünden *Hayâtu'l-Kulûb*'un Diğer Nüshaları

1- Nebî Abdülbârî es-Sînôbî'nin, *Hayâtu'l-Kulûb* adlı eserinin yukarıda özelliklerini verdiğimiz nüshaları dışında farklı kütüphanelerde muhtelif nüshaları da vardır ki bunlardan ilki, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Arşiv No: 05 Ba 1226).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	05 Ba 1226
Eser Adı:	<i>Hayâtu'l-Kulûb</i>
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	Mustafa b. Nasuh
Dili:	Arapça
Telif Tarihi:	936 (1530)
İstinsah Tarihi:	1064 (1653)
Bulunduğu Yer:	Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	295x210-195x125 mm.
Yaprak:	305
Satır:	29
Yazı Türü:	Harekeli Talik
Kâğıt Türü:	Birleşik harf filigranlı
Cildi:	Şirazesî dağınık, şemseli, miklebli, bordo renkte meşin kaplı yıpranmış mukavva bir cildi vardır. Keşideleri kırmızı mürekkeple belirlenmiştir.

2- *Hayâtu'l-Kulûb*'un bir diğer nüshası Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Arşiv No: 67 Saf 481).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	67 Saf 481
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	Hüseyin el-İmam
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1076 (1664)
Bulunduğu Yer:	Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi
Koleksiyon:	Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Koleksiyonu
Ölçü (Ebat):	205x150-150x95 mm.
Yaprak:	1a-165a
Satır:	25
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Ay yıldızlı taç filigranlı
Cildi:	Miklebli, şemseli ve zencirekli vişne renkli meşin cilt. Söz başları kırmızı, şirazesı dağımktır.

3- Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 32 Şarki 79/16).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	32 Şarki 79/16
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon:	Isparta Şarkıkaraağaç İlçe Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	200x140-140x60 mm.
Yaprak:	170b-184a
Satır:	19
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Sütun başı filigranlı
Cildi:	Söz başları kırmızıdır. Deffeleri ebru kâğıt kaplı, yıpranmış kahverengi meşin bir cilt içerisinde.

4- Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 32 Hk 1868).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	32 Hk 1868
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon:	Isparta İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	290x190-190x100 mm.
Yaprak:	388

Satır:	35
Yazı Türü:	Talik
Kâğıt Türü:	Birleşik harf filigranlı
Cildi:	Serlevha basit müzehhep, mülevven, ilk iki sayfa cetveller yaldızlı, söz başları ve keşideler kırmızıdır. Şemseli, miklebli, şirazesi dağınık, kahverengi meşin cilt içerisinde.

5- Ankara Milli Kütüphane nüshası (Arşiv No: 60 Zile 20).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	60 Zile 20
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	954 (1546)
Bulunduğu Yer:	Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon:	Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	210x155-150x100 mm.
Yaprak:	191
Satır:	23
Yazı Türü:	Talik Kırması
Kâğıt Türü:	Öküz başı
Cildi:	Sırtı, kenarı ve sertabı kahevrenge meşin, üzeri yıpranmış, ebru kaplı, sağ deffe ciltten kopuk, miklebi düşük mukavva cilt. Yapraklar rutubet lekeli, keşideleri siyah mürekkepli ve şirazesi dağınıktır.
DVD Numarası	1723

6-Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 67 Saf 265/2).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	67 Saf 265/2
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi
Koleksiyon:	Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Koleksiyonu
Ölçü (Ebat):	205x130-140x65 mm.
Yaprak:	41b-57a
Satır:	19
Yazı Türü:	Talik
Kâğıt Türü:	Suyolu filigranlı

Cildi:	Çaharkuşe kırmızı, meşin, mıklebli ebru cild kenarlar açıklamalı, cetvel ve keşideleri kırmızıyla muhafazalıdır. 58-60 arası yapraklar beyaza boştur.
--------	---

7- Ankara Milli Kütüphane nüshası (Arşiv No: 06 Mil Yz A 9361/1).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	06 Mil Yz A 9361/1
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	Ahmed b. Mehmed b. Ahmed
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1135 (1722)
Bulunduğu Yer:	Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon:	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
Ölçü (Ebat):	214x152-155x75 mm.
Yaprak:	1a-11a
Satır:	17
Yazı Türü:	Talik Kırmızı
Kâğıt Türü:	Suyolu filigranlı
Cildi:	Eserin başı eksiktir. Deffeleri düşük, sırtı kahverengi meşin cilt. Şirazesi dağmık. Bölüm başları ve keşideler kırmızıdır.
DVD Numarası:	1798

8- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 37 Hk 1514).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	37 Hk 1514
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	İbrâhîm b. İsmâîl
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1093 (1681)
Bulunduğu Yer:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	205x140-160x95 mm.
Yaprak:	570+1
Satır:	21
Yazı Türü:	Talik
Kâğıt Türü:	Birleşik harf filigranlı
Cildi:	Sırt ve kenarları tamir görmüş. Mıklebli, yıpranmış koyu kahverengi deri cildi vardır. Sayfalar yıpranmış ve tamir görmüş, rutubetli. Cetveller kırmızı, söz başları ve keşideler kırmızı ile belirlenmiştir. Sayfa kenarlarında açıklamalar ve aralarda şukklar mevcuttur. 163. sayfanın yarısı yırtılmıştır. Kitabın sonunda Yazıcızade Ahmet Bican'dan Arabî aylarla ilgili bir açıklama vardır. Numaniye medresesinden intikal etmiştir. 1b'de Çorakzade el-Hac Ahmed Efendi'ye ait mülkiyet mührü vardır. Cilt kenarları açıklamalı, cetvel ve keşideleri

	kırmızıyla muhafazalıdır. 58-60 arası yapraklar beyaza boştur.
--	--

9- Ankara Milli Kütüphane nüshası (Arşiv No: 23 Hk 3423/3).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	23 Hk 3423/3
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon:	Elazığ İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	214x155-152x95 mm.
Yaprak:	38b-48b
Satır:	15
Yazı Türü:	Medrese Neshi
Kâğıt Türü:	Filigranlı
Cildi:	Sırtı ve kenarları meşin, ebru kâğıt kaplı, miklebli bir cildi vardır. 936'da (1529) Edirne'de yazılmıştır.

10- Ankara Milli Kütüphane nüshası (Arşiv No: 06 Hk 2599).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	06 Hk 2599
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	Mustafa b. Ahmed
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1260 (1843)
Bulunduğu Yer:	Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon:	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	245x180-170x105 mm.
Yaprak:	275
Satır:	23
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Kartal filigranlı
Cildi:	İnce ebru kâğıt karlı, karton içinde şirazesizdir. Söz başları ve cetveller kırmızıdır.
DVD Numarası	1350

11- Konya Karatay Yusufaga Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 42 Yu 4875/4).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	42 Yu 4875/4
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça

İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Konya Karatay Yusufâğa Kütüphanesi
Koleksiyon:	Konya Karatay Yusufâğa Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	197x130-170x105 mm.
Yaprak:	71a-80b
Satır:	15
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Suyolu filigranlı
Cildi:	Kahverengi tam meşin cilt. Kitap ve müellif ismi TÜYATOK Antalya 4/157'den karşılaştırılarak tespit edilmiştir.

12- Manisa İl Halk Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 45 Hk 5400).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	45 Hk 5400
Eser Adı:	Hayâtü'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Manisa İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Manisa İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	250x175-190x120 mm.
Yaprak:	II+464+1
Satır:	17
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Arma filigranlı
Cildi:	Altın yıldız zencirekli, köşebentli ve salbek şemseli, vişne rengi meşin, yıpranmış mukavva cilt. Söz başları keşideler ve âyetler kırmızıdır.

13- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 37 Hk 1382).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	37 Hk 1382
Eser Adı:	Hayâtü'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
Telif Tarihi:	936 (1530)
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	150x95-205x148 mm.
Yaprak:	2+259
Satır:	21
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Ay yıldız ve birleşik harf filigranlı karması

Cildi:	Soğuk şemse ve köşebentli, miklebli, kahverengi meşin cilt, söz başları ve keşideler kırmızıdır. Eserin 1. cildi, sonu eksiktir. Başta, Kadayıfcizâde el-Hac Hasan'ın Kastamonu Merdiye Medresesi'ne vakıf kaydı yazılıdır.
--------	---

14- İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 07 Tekeli 792/2).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	07 Tekeli 792/1
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1132 (1719)
Bulunduğu Yer:	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
Koleksiyon:	Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	210x160-170x90 mm.
Yaprak:	1b-9a
Satır:	21
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Suyolu filigranlı
Cildi:	Sırtı siyah meşin, bez kaplı, şirazesi dağmık, kurt yenikli bir cilt içindedir. Söz başları ve keşideler kırmızıdır. Hacı Osmanzâde Mehmed Ağa vakfidir.

15- Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 09 Müz 675/4).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	09 Müz 675/4
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
Koleksiyon:	Aydın Müzesi
Ölçü (Ebat):	205x153-155x70 mm.
Yaprak:	79b-92a
Satır:	21
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Taç arma filigranlı
Cildi:	Bölüm başları kırmızı yazılı, sırtı bordo meşin, ebru kaplı cilt, deffeler kopuktur.

16-İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 07 Tekeli 445).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	07 Tekeli 445
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî

Müstensih:	Şeyh Nurullâh
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1040 (1629)
Bulunduğu Yer:	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
Koleksiyon:	Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	294x200-230x130 mm.
Yaprak:	447
Satır:	24
Yazı Türü:	Nesih Kırmısı
Kâğıt Türü:	Suyolu filigranlı
Cildi:	Kahverengi meşin, şemseli, kurt yenikli bir cildi vardır. Söz başları kırmızıdır. 97 bab'dan 28 bab düşmüş yeniden yazılarak esere eklenmiştir. Alaeddin-i Semarkandî'nin halifesi Fazlullah'ın, Nurullah b. Mehmed'in mühürleri ile Hacı Osmanzâde Mehmed Ağa'nın vakıf mührü basılıdır.

17- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 37 Hk 497).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	37 Hk 497
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	240x145-165x85 mm.
Yaprak:	22
Satır:	19-23
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Kartal filigranlı
Cildi:	Çiçekli kâğıt, söz başları kırmızıdır. Sonda birkaç âyet tercümesi ve en son bir kaç hadis vardır. 1a'da Ahmed Siyahî'nin vakıf mührü vardır.

18- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 37 Hk 2822).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	37 Hk 2822
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	304x210-210x135 mm.
Yaprak:	393

Satır:	27
Yazı Türü:	Talik
Kâğıt Türü:	Filigranlı
Cildi:	Bordo şemseli, miklebli deri cild. Formalar dağınık halde. Söz başları kırmızıdır. Sonu eksiktir.

19- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 37 Hk 841).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	37 Hk 841
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	215x155-140x80 mm.
Yaprak:	328
Satır:	13
Yazı Türü:	Harekeli Nesih
Kâğıt Türü:	Çiçek ejderha filigranlı
Cildi:	Sırtı ve sertabı kahverengi meşin, miklebli, üzeri ebru kaplı cilttir. Söz başları kırmızıdır.

20- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi nüshası (Arşiv No: 37 Hk 234/5).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	37 Hk 234/5
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	
Bulunduğu Yer:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Koleksiyon:	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi
Ölçü (Ebat):	201x145-165x95 mm.
Yaprak:	96b-104b
Satır:	21
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Birleşik harf filigranlı
Cildi:	Sırtı ve kenarları yıpranmış, deri kâğıt kaplı mukavva ciltlidir. Söz başları ve cetveller kırmızıdır. Şirazesı kopmuş, formalar dağınık haldedir.

21- Ankara Milli Kütüphane nüshası (Arşiv No: 06 Mil Yz B 609).

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	06 Mil Yz B 609
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb

Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	Mustafa b. Mehmed
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1145 (1731)
Bulunduğu Yer:	Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon:	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
Ölçü (Ebat):	320x210 - 250x110 mm.
Yaprak:	264
Satır:	25
Yazı Türü:	Nesih
Kâğıt Türü:	Rutubetli suyolu filigranlı
Cildi:	Söz başları ve keşideler kırmızıdır. Sonradan kâğıt kaplanmış mukavva bir cilt içindedir. Yer yer derkenâr hâşiyelidir.
DVD Numarası:	775

22- Ankara Milli Kütüphane nüshası (Arşiv No: 06 Mil Yz A 6374/B-1).¹⁰

Bu nüsha şu özelliklere sahiptir:

Arşiv No:	06 Mil Yz A 6374/B-1
Eser Adı:	Hayâtu'l-Kulûb
Yazar Adı:	Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî
Müstensih:	
Dili:	Arapça
İstinsah Tarihi:	1111 (1699)
Bulunduğu Yer:	Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon:	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
Ölçü (Ebat):	212x162 - 146x100 mm.
Yaprak:	1b-12b
Satır:	17
Yazı Türü:	Talik
Kâğıt Türü:	Suyolu filigranlı
Cildi:	Sırtı ve sertabı kahverengi meşin, cilt kapakları desenli kâğıt kaplı mukavva bir cilt içerisindedir. Yapraklar rutubet lekeli-dir.

3.c. İçerik Yönünden *Hayâtu'l-Kulûb*

Hayâtu'l-Kulûb'un 51 baktan müteşekkil olan birinci cildin fihristindeki konular ve varak numaraları (Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Hk 6245):

1. Bab: Kovulmuş şeytandan (Allah'a) sığınmanın (ta'avvuz) sevabı/mükâfatı hakkındadır (vr., 5^a). (Eserin baş tarafındaki fihristinde babın başlangıç numarası varak 4 olarak yazılmış fakat ilgili babın başlangıcı, belirttiğimiz gibi metin içerisinde 5^a da yer almaktadır. Dolayısıyla burada babların başlangıç numaraları eserin baş tarafında yer alan fihristte belirtilen numaralandırmaya göre değil metin içerisindeki varak numaraları esas alınarak yapılmıştır).

2. Bab: Bismelenin tefsiri ve sevabı hakkındadır (vr., 18^b).

3. Bab: Akletmenin sevabı hakkındadır (vr., 27^a).

¹⁰ *Hayâtu'l-Kulûb*'un tüm nüshaları için bk., <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hayatul-kul%C3%BBb/24993> (E.T.: 10 Haziran 2018).

4. Bab: İlim ve öğrenmenin sevabı hakkındadır (vr., 29^b).
5. Bab: İman ve ihsanın sevabı hakkındadır (vr., 34^a).
6. Bab: Zikir ve “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh” demenin sevabı hakkındadır (vr., 44^a).
7. Bab: Nebî'ye (s) salât getirmenin sevabı hakkındadır (vr., 55^a).
8. Bab: Tesbih çekmenin sevabı hakkındadır (vr., 61^a).
9. Bab: Kur'ân okumanın sevabı hakkındadır (vr., 66^a).
10. Bab: Âlimlerin mükâfatı ve Allah katındaki faziletleri hakkındadır (vr., 77^a).
11. Bab: Amel etmeyen âlimlerin zemmi hakkındadır (vr., 79^a).
12. Bab: Adil âlimlerin mükâfatı hakkındadır (vr., 81^b).
13. Bab: Mescit imar etmenin sevabı hakkındadır (vr., 88^b).
14. Bab: Abdestin sevabı hakkındadır (vr., 90^b).
15. Bab: Ezan ve kametin sevabı hakkındadır (vr., 98^b).
16. Bab: Farz namazın sevabı hakkındadır (vr., 103^a).
17. Bab: Namazı terk etmenin zemmi hakkındadır (vr., 106^b).
18. Bab: Cemaatle namaz kılmanın sevabı hakkındadır (vr., 112^b).
19. Bab: Cemaati terk edenin zemmi hakkındadır (vr., 118^a).
20. Bab: İmama uyanın imamdan önce başını kaldırmasının zemmi hakkındadır (vr., 120^a).
21. Bab: Cuma namazının sevabı hakkındadır (vr., 122^a).
22. Bab: Gece namazının sevabı hakkındadır (vr., 126^a).
23. Bab: Kuşluk ve tesbîh namazının sevabı hakkındadır (vr., 128^a).
24. Bab: Dua ve tazarru'un (yakarış) sevabı hakkındadır (vr., 129^a).
25. Bab: Zekâtı vermenin sevabı hakkındadır (vr., 135^b).
26. Bab: Sadakanın sevabı hakkındadır (vr., 141^b).
27. Bab: Misafir ağırlama, yedirme ve su vermenin mükâfatı hakkındadır (vr., 146^b).
28. Bab: Receb ayı orucunun mükâfatı hakkındadır (vr., 151^a).
29. Bab: Berat gecesi ve Şaban ayı orucunun mükâfatı hakkındadır (vr., 158^a).
30. Bab: Ramazan orucunun sevabı hakkındadır (vr., 162^b).
31. Bab: Kadir gecesinin mükâfatı hakkındadır (vr., 173^b).
32. Bab: Ramazan bayramı gününün sevabı hakkındadır (vr., 180^a).
33. Bab: Kabe'yi bina etmenin sevabı hakkındadır (vr., 185^a).
34. Bab: Zilhicce günlerinde oruç tutmanın mükâfatı hakkındadır (vr., 191^b).
35. Bab: Muharrem orucunun sevabı hakkındadır (vr., 200^a).
36. Bab: Cihadın mükâfatı hakkındadır (vr., 204^a).
37. Bab: İhlâsın mükâfatı hakkındadır (vr., 213^b).
38. Bab: İslâmî fırkaların zemmi, inkârcı (mulhid) vahdet-i vücud felsefesini benimsemiş sufi mezhebi, onların “Firavun iman üzere öldü”, “velî, peygamberlerin derecesine ulaşabilir hatta daha yüksek dereceye çıkabilir”, “velîlik nübüvvetten daha üstündür” gibi görüşlerinin zemmi hakkındadır (vr., 217^b).
39. Bab: Borçlunun söyleyeceği kelimelerin sevabı hakkındadır (vr., 261^b).
40. Bab: Borçluya/darda kalana iyilik etme hakkındadır (vr., 263^b).
41. Bab: Ölçü ve tartıyı eksik yapmanın zemmi hakkındadır (vr., 265^a).
42. Bab: Faizin (ribâ) zemmi hakkındadır (vr., 267^a).
43. Bab: Haram yemenin zemmi hakkındadır (vr., 269^a).

44. Bab: Beyaz giymenin sevabı hakkındadır (vr., 274^b).
45. Bab: Nikâhın sevabı hakkındadır (vr., 277^b).
46. Bab: Bakışları haramdan sakındırmanın sevabı hakkındadır (vr., 281^b).
47. Bab: Yalan söylemenin zemmi hakkındadır (vr., 284^b).
48. Bab: Merhamet ve şefkat göstermenin sevabı hakkındadır (vr., 288^a).
49. Bab: Köle azat etmenin mükâfatı hakkındadır (vr., 290^b).
50. Bab: İçki içenin zemmi hakkındadır (vr., 292^b).
51. Bab: Zinanın zemmi hakkındadır (vr., 298^a).

Hayâtu'l-Kulûb'un 51 baktan müteşekkil olan birinci cildin fihristindeki konular ve varak numaraları bu şekildedir. Toplam 97 baktan müteşekkil eserin ikinci cildinde yer alan konular ise bab ve varak numaralarıyla şunlardır (52-97. bablar): (Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Hk 6644).

52. Bab: Livâtanın zemmi hakkındadır (vr., 1^a).
53. Bab: Haksız yere cana kıymanın zemmi hakkındadır (vr., 2^b).
54. Bab: Anne-babaya iyilik etmenin mükâfatı ve onlara asi olmanın zemmi hakkındadır (vr., 5^a).
55. Bab: Tefekkürün sevabı hakkındadır (vr., 10^a).
56. Bab: Sıla-i rahimde bulunmanın sevabı ve sıla-i rahimi kesenin zemmi hakkındadır (vr., 12^b).
57. Bab: Komşu hakları hakkındadır (vr., 15^b).
58. Bab: Selâm ve musafahanın (tokalaşma) sevabı ile ailesine selam verenin mükâfatı hakkındadır (vr., 17^a).
59. Bab: Müslümanların ihtiyaçlarını giderme hakkındadır (vr., 21^b).
60. Bab: Güzel ahlâkın mükâfatı hakkındadır (vr., 23^b).
61. Bab: Gazabın zemmi hakkındadır (vr., 25^a).
62. Bab: İnsanlarla bağları koparmanın zemmi hakkındadır (vr., 26^b).
63. Bab: Gıybetin zemmi hakkındadır (vr., 30^b).
64. Bab: Dili, faydasız çok konuşmaktan muhafaza hakkındadır (vr., 35^a).
65. Bab: Alçak gönüllü olmanın (tevazu) sevabı ve kibirlenmenin zemmi hakkındadır (vr., 37^a).
66. Bab: Yoldan, sakal ve baştan eziyet veren şeyleri kaldırmanın sevabı hakkındadır (vr., 40^a).
67. Bab: Sihrin zemmi hakkındadır (vr., 41^a).
68. Bab: Hayvanları evlerin içerisine vb. yerlere tasvir etmenin zemmi hakkındadır (vr., 42^b).
69. Bab: Tevbe ve istiğfarın sevabı hakkındadır (vr., 44^a).
70. Bab: Zühdün sevabı hakkındadır (vr., 50^b).
71. Bab: Helâl kazancın sevabı hakkındadır (vr., 54^a).
72. Bab: Fakirliğin sevabı hakkındadır (56^a).
73. Bab: Allah'tan korkma ve O'nun haşyetinden ağlamanın sevabı hakkındadır (vr., 58^b).
74. Bab: Belalara sabrın sevabı hakkındadır (vr., 63^a).
75. Bab: Tâûndan kaçanın zemmi, ondan ölenin mükâfatı ile hasta ziyaretinin sevabı hakkındadır (vr., 67^b).
76. Bab: Ölümü hatırlama hakkındadır (vr., 72^a).

77. Bab: Kabir azabı ve kabir ziyareti hakkındadır (vr., 76^b).
78. Bab: Cehennem ateşi hakkındadır (vr., 86^a).
79. Bab: Cennet hakkındadır (vr., 95^b).
80. Bab: Hz. Âdem (as) ve Hz. İdrîs (as) kıssası hakkındadır (vr., 107^b).
81. Bab: Hz. Nûh (as) kıssası hakkındadır (vr., 115^a).
82. Bab: Hz. Hûd (as) kıssası hakkındadır (vr., 122^a).
83. Bab: Hz. Sâlih (as) kıssası hakkındadır (vr., 126^a).
84. Bab: Hz. İbrâhîm (as) kıssası hakkındadır (vr., 143^a).
85. Bab: Hz. İsmâîl (as) kıssası hakkındadır (vr., 149^b).
86. Bab: Hz. Lût (as) kıssası hakkındadır (vr., 154^a).
87. Bab: Hz. Yûsuf (as) kıssası hakkındadır (vr., 159^b).
88. Bab: Hz. Eyyûb (as) kıssası hakkındadır (vr., 183^a).
89. Bab: Hz. Şuayb (as) kıssası hakkındadır (vr., 190^a).
90. Bab: Hz. Mûsâ (as) kıssası hakkındadır (vr., 193^a).
91. Bab: Hz. İlyâs (as) kıssası hakkındadır (vr., 200^a).
92. Bab: Hz. Dâvûd (as) kıssası hakkındadır (vr., 205^b).
93. Bab: Hz. Süleymân (as) kıssası hakkındadır (vr., 208^b).
94. Bab: Hz. Yûnus (as), Hz. Circîs (s)¹¹, Hz. Zekeriyâ (as) ve Hz. Yahyâ (as) kıssaları hakkındadır (vr., 216^a).
95. Bab: Hz. Îsâ (as) kıssası hakkındadır (vr., 220^b).
96. Bab: Hz. Nebî'nin (sav) doğumu, göğsünün yarılması, Hz. Hatîce'nin ticaret kervanı ile ticarete çıkması, onunla evlenmesi, nübüvveti, mucizeleri, miracı ve vefatı hakkındadır (vr., 226^b).
97. Bab: Sahabe ve onları sevenlerin fazileti ile onlara buğz edenlerin zemmi hakkındadır (vr., 240^b).

Hayâtu'l-Kulûb'un ihtiva ettiği konu başlıklarına baktığımızda öyle anlaşılıyor ki Abdülbârî es-Sînôbî, bu eserinde Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan inanç, ibadet, ahlâk ve geçmiş milletler ile onlara gönderilen peygamberlerin kıssalarını 97 baba ayırarak izah etmiştir. Başka bir ifadeyle müellif iki ciltten müteşekkil eserinde Kur'ân'ın temel konularını bir anlamda konulu tefsir yöntemiyle ele almıştır, diyebiliriz. Şimdi konulu tefsirine örnek olması bakımından hem kendisinin hem de eserinin şöhret olmasına neden olan 38. Babda ele aldığı felsefî Vahdet-i Vücutçulara ve Halvetiyye tarikatına yönelttiği eleştirileri örneklem kabilinden vermeye çalışalım.

3.c.a. Felsefî Vahdet-i Vücutçuların ve Halvetiyyenin Eleştirisi

Sînôbî'nin ele aldığı konulara içerik olarak göz attığımızda örneğin birinci cildin 38. Babında¹² Firavun'un iman üzere öldüğünü iddia edenleri zemmetmektedir. Ona göre bu görüşü ilk

¹¹ Hz. Circîs (s), İsrâiloğulları peygamberlerindedir. Bk., Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 219^a-220^a.

¹² İslâmî firkaların zemmi, inkârcı (mulhid) vahdet-i vücut felsefesini benimsemiş sufi mezhebi, onların "Firavun iman üzere öldü", "velî, peygamberlerin derecesine ulaşabilir hatta daha yüksek dereceye çıkabilir", "velîlik nübüvvetten daha üstündür" gibi görüşlerinin zemmi hakkındadır (Bk., Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş es-Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv no: 45 Hk 6245, c. I, vr., 233^b).

savunan *Fusûsü'l-hikem*¹³ sahibi İbnü'l-Arabî'dir (638/1240). Sînôbî'nin belirttiğine göre İbnü'l-Arabî *Fusûsü'l-hikem*'de kendisinden önceki zındık ve sapıkları savunmuş, te'vili doğru olmayan bir rüya ile hareket etmiş ve Firavun'un bu dünyadan tertemiz ve arınmış olarak ayrıldığını ileri sürmüştür.¹⁴ Kendisinden sonra da sûfilere Halvetiyye onun görüşünü benimseyerek tıpkı onun gibi, "Firavun bu dünyadan tertemiz ve arınmış olarak gitmiştir" demişlerdir.

Hayâtu'l-kulûb sahibi İbnü'l-Arabî ve Halvetiyye'nin bu iddialarını reddetmekte ve "Ey iman edenler! Biliniz ki tüm bunlar, Firavun'un küfür üzere öldüğünü kesin olarak belirten ve Kur'an'daki yirmi iki sûrede zikredilen açık naslar ile ümmetin her asır ve zamandaki icmasını inkâr etmek anlamına gelmektedir" diyerek inananları uyarmaktadır.¹⁵

Sînôbî, Firavun'un iman ile dünyadan ayrıldığını iddia eden İbnü'l-Arabî'nin, "*Biz, İsrâîloğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) boğulma haline gelince, (Firavun): "Gerçekten, İsrâîloğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de Müslümanlardanım!" dedi*"¹⁶ âyetini delil getirdiğini söylemekte fakat kendisi buna itiraz ederek şöyle demektedir: Şayet o, âyette yer alan kelimelerin terkiplerinin inceliklerini en alt seviyede anlayabilmiş olsaydı ve İslâm dininin kâidelerini tasdik etmiş olsaydı bu âyetin kendisinin lehine değil aleyhine bir delil teşkil ettiğini kesinlikle anlardı".¹⁷

Hayâtu'l-kulûb sahibi bu şekilde itiraz ettikten sonra görüşünü desteklemek için *el-Keşşâf* sahibinin âyete ilişkin şu değerlendirmesine yer vermektedir: Orada yüzüstü ve yardımsız bırakılan (*mahzûl*) Firavun, kabul edilmesini çok arzuladığı için tek manayı üç kere ve üç ayrı ibareyle (yani, iman ettim; İsrâîloğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı ilah yoktur; ben de Müslümanlardanım) tekrar etmiş fakat bu iman kendisinden kabul edilmemiştir. Zira vakit kabul vakti değildi.¹⁸

Abdülbârî es-Sînôbî Firavun'un iman üzere değil küfür üzere öldüğüne ilişkin diğer Kur'anî nasları izah ettikten sonra, "kim melun Firavun'un iman ettiğini iddia ederse hiç şüphesiz o kimse Kur'an'ı yalanlamıştır, ed-deyyân ve el-melik olan Allah'ın kelâmında tenâkuz olduğunu tasdik etmiş, İslâm'ın temellerini iptal etmiş, Firavun ve kavminin küfrü gibi kâfirlerden, yalancıardan ve dâlâlete düşenlerden olmuştur. Dolayısıyla Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. Zira o sapasağlam yapılmış din binasını yıkmış, akl-ı selim ve katî naslarla tespit edilmiş delilleri inkâr etmiştir", demek suretiyle Firavun'un iman üzere öldüğü iddialarını çürütmeye çalışmış, bu şekilde inananları açıkça tekfir etmiştir.¹⁹

¹³ *Fusûsü'l-hikem*, İbnü'l-Arabî'nin rüyasında Hz. Peygamber'in (s) kendisine, "Bu *Fusûsü'l-hikem* kitabıdır. Bunu al ve halkın faydalanması için muhteviyatını açıkla" demesi üzerine Şam'da bulunduğu sırada hicri 627 yılında yazdığı meşhur kitabıdır (Bk., Muhyiddîn İbn Arabî, *Fusûsü'l-hikem*, (Thk. Ebu'l-'Alâ el-'Affî), Dâru'l-Kütübi'l-'Arabiyye, Beyrût-Lübnân, s. 47).

¹⁴ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. I, vr., 233^b-234^a; İbn Arabî, *Fusûsü'l-hikem*, s. 201; Sînôbî'nin Firavun'un iman üzere öldüğü iddiaları bağlamında İbnü'l-Arabî'ye yönelttiği eleştiriler hakkında bk., Özdemir, "Abdülbârî es-Sînôbî'nin Hayâtu'l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin "Firavun İman Üzere Ölmüştür" İddiasına Reddiyesi", s. 222-239.

¹⁵ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. I, vr., 233^b-234^a.

¹⁶ Yûnus 10/90.

¹⁷ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. I, vr., 234^a.

¹⁸ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. I, vr., 234^a; Krş., Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*, (Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Mu'avvaz), Mektebetü'l-Abîkân, 1. Bsk., Riyâd 1418/1998, c. III, s. 169.

¹⁹ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. I, vr., 244^{a-b}.

Hayâtu'l-kulûb sahibi Halvetiyye tarikatını da zemmetmektedir. Zira onların iddiasına göre velî, peygamberlerin derecesine ulaşabilir hatta daha üst mertebeye de erişebilir. Velilik nübüvvetten daha üstündür. Yine onlar diyorlar ki, velî muhabbette, kalp duruluğunda ve ihlâsta kemâle eriştiğinde kendisinden emir, nehiy ve namaz ile zekât gibi zâhirî ibadetler sakıt olmaktadır. Bu durumda onun ibadeti tefekkürden ibaret olmakta, artık kendisine ne günah zarar verecek ve ne de kebîre işlemekle ateşe girecektir. Nitekim Nebî (s) “*Allah bir kulu sevdi mi artık ona günah zarar vermez*”²⁰ buyurmuştur.²¹

Sînôbî tüm bu iddiaların Müslümanların icmasıyla fâsîd olduğunu belirtmekte ve Halvetiyye'nin “velî, peygamberlerin derecesine ulaşabilir hatta daha üst mertebeye de erişebilir” şeklindeki iddialarını şu şekilde reddetmektedir: Veli peygamberlerin mertebesine ulaşamaz. Dolayısıyla velî nasıl olur da onların mertebelerinden daha üstün mertebeye çıkabilir ki? Nitekim Sa'duddîn et-Teftâzânî (792/1390) *Şerhu'l-'akâid* adlı eserinde şöyle demektedir: Hiçbir velî peygamberlerin derecesine erişemez. Çünkü peygamberler masumdurlar, “âhiret” korkusundan güvendedirler, vahiyle ve melekleri müşâhede etmekle şereflendirilmişlerdir, ahkâmı tebliğ etmekle ve insanları irşat etmekle memurdurlar/görevlendirilmişlerdir.²² Hâlbuki velî böyle değildir. Zira risâlet nübüvvetin fevkindedir, nübüvvet de veliliğin üstündedir. Binâenaleyh şu bir gerçektir ki nübüvvet velilikten daha üstündür. Aynı şekilde Nebî'nin (s) nübüvveti de velilikten üstündür.²³

Hayâtu'l-kulûb sahibi Halvetiyye'nin, “velî muhabbette, kalp duruluğunda ve ihlâsta kemâle eriştiğinde kendisinden emir ve nehiy sakıt olur” şeklindeki iddialarına da yine et-Teftâzânî'nin *Şerhu'l-'akâid* adlı eserinden alıntı yaparak şu şekilde cevap vermektedir: Kul âkil ve bâliğ olduğu müddetçe kendisinden emir ve nehiy sakıt olmaz. Zira muhabbette ve ihlasta insanların en mükemmeli hususan Habîbullâh'tır ve onlar hakkındaki mükellefiyetler daha eksiksiz ve daha kâmindir. Hatta onlar en küçük bir zellede bile kınanmaktadırlar. Rasûlullâh'ın “*Allah bir kulu sevdi mi artık ona günah zarar vermez*”²⁴ hadisinin anlamına gelince bu şu demektir: Yüce Allah onu günahlardan korur ve günahların ona zararı dokunmaz.²⁵ Ayrıca es-Sînôbî'ye göre mükellefiyetler konusunda emir ve nehiylerle ilgili gelen umumî hitaplar ve müçtehitlerin icması mükellefiyetlerin sakıt olmayacağını göstermektedir.²⁶

3.c.b. Konuları Ele Alış Metodu: Anne ve Babaya İyi Davranmanın Sevabı ve Kötü Davranmanın Zemmi

Hayâtu'l-kulûb'un birinci cildi içerisindeki söz konusu meseleye ilişkin Abdülbârî es-Sînôbî'nin yaklaşımı hakkında bilgi verdikten sonra şimdi de ikinci ciltte yer alan bir konuya yaklaşımını, meseleyi ele alış tarzı ve metodu hakkında örnek kabilinden bilgi vermek istiyoruz. Örnek olarak arz edeceğimiz konu anne-babasına iyilik eden kimsenin mükâfatı ve onlara asi olanın zemmi hakkındaki 54. Babtır.

Hayâtu'l-kulûb sahibi anne-babaya itaat konusunda önce “*Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her*

²⁰ Tâcuddîn b. Ali b. Abdilkâfî es-Subkî, *Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, (Thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), Dâru Hicr li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 2. Bsk., yy., 1413, c. VI, s. 375.

²¹ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. I, vr., 244^b.

²² Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer b. Abdillâh et-Teftâzânî, *Şerhu'l-'akâidi'n-Nesefiyye*, (Thk. Ahmed Hicâzî es-Sakkâ), Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1. Bsk., Mısır 1407/1987, s. 105.

²³ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. I, vr., 244^b.

²⁴ Subkî, *Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, c. VI, s. 375.

²⁵ Teftâzânî, *Şerhu'l-'akâidi'n-Nesefiyye*, s. 105.

²⁶ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. I, vr., 244^{a-b}.

ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “öf!” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: “Rabbim! Küçükülüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!” diyerek dua et”²⁷ âyetlerini zikretmektedir. İlk âyetteki (وَقَضَىٰ رَبُّكَ)²⁸ ibaresi “Rabbin emretti” anlamındadır ki bunu İbn Abbâs (68/687) söylemiştir. Şöyle de denilmiştir: Bunun anlamı, “Rabbin vacip kılmıştır” şeklindedir. Mücâhid b. Cebr (102/721) ise, “Rabbin tavsiye etti” demektedir.

(أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ) “Sadece kendisine kulluk etmenizi (emretti)”²⁹ ifadesinde, yüce Allah’a kulluk etmenin vacip; kendisinden başkasına kulluğun yasak olduğu yer almaktadır. Bu hakikattir. Yani sadece Allah’ı bir kabul edin, O’nun tek olduğunu ifade edip iman edin. (وَبِأَلْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) “anne-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde (emretti)”³⁰. Yani o ikisine iyilikte bulunmanızı (بِرًّا) ve şefkatle muamele etmenizi (عَطْفًا) emretmiştir. (إِنَّمَا يَبْتَغِ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا) “Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa”³¹ âyeti, o ikisi zayıflık ve aciziyet haline ulaşıp da, tıpkı senin ömrünün başlangıcında sen, o ikisinin yanında bulunduğu gibi o ikisi de senin yanında ömürlerinin sonuna ulaştıklarında, anlamındadır.

Şayet, “(إِنَّمَا يَبْتَغِ عِنْدَكَ) ibaresindeki (عِنْدَكَ) ifadesinin faydası nedir?” denilirse şöyle deriz: Bunun faydası şudur ki, anne-baba çocuğunun evinde ve himayesinde daha çok kalmakta ve başkalarına göre ona daha çok yük olmaktadır. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak “*Senin yanında yaşlanırlarsa*” demiş fakat “*ihtiyarlık çağına ulaşırlarsa*” dememiştir.

Eğer, “yüce Allah, anne-babaya ihsanda bulunmak umumi olarak vacip olduğu halde, nasıl oldu da özellikle ihtiyarlık halinde o ikisine iyilikte bulunmayı zikretmiştir?” dersene şöyle derim: Çünkü ihtiyarlık, genellikle insanın başkasına muhtaç olduğu vakittir ve muhtaç olmadıkları bir dönemde o ikisine icabet etmek mendup iken ihtiyaç halinde farz konumundadır. Bil ki Allah Teâlâ bu cümleyi zikredince insanı anne-baba hakkında beş şeyle mükellef kılmaktadır ki onlardan biri, (فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ) “O ikisine “öf!” bile deme”³² ilahi hitabıdır. Buradaki (أُفٍّ) kelimesinin harekesi tenvinli kesra ile “üffin” şeklindedir ki bu, canı sıkılmak, usanmak, kızmak, sinirlenmek anlamında bir kelimedir. Yani, o ikisinden hoşlanılmayan bir şey çıktığında, helada bevlettiklerinde -ki küçükken sen de bu durumdaydın- kendilerine saçma sapan söz söyleme.³³

Söz konusu âyetteki (أُفٍّ) kelimesi hakkında üç farklı okuyuş vardır. İbn Kesîr (120/738), İbn Âmir (118/736) ve Ya’kûb (205/820) “fe” harfinin fethasıyla okumuşlardır. Ebû Ca’fer (130/748) ve Hafs (180/796) kesra ve tenvinle okumuşlardır. Diğerleri ise tenvinsiz kesrayla okumuşlardır. Bu sözcük fiil ismi olup hoşnutsuzluk ifade etmektedir. Anlamı ise sıkılmak, usanmak demektir. Yani anne-baba yaşlandıklarında idrar çıkardıklarında, büyük abdest bozduklarında onlara karşı yüzünü ekşitme. Zira senin küçükülüğünde sen de bunları yapmıştın da onlar sana “öf!” dememişlerdi.

Sînôbî’nin belirttiğine göre bu âyetlerde Allah’ın insanı mükellef kıldığı ikinci husus, (وَلَا تَنْهَرُ هُمَا) “onları azarlama”³⁴ sözüdür. Yani o ikisine kaba, ağır sözler söyleme. Şayet, “öf” demekten men etmek anne-babayı azarlamayı da men etmeye delalet eder. Dolayısıyla bu iki ifadenin

²⁷ İsrâ’ 17/23-24.

²⁸ İsrâ’ 17/23.

²⁹ İsrâ’ 17/23.

³⁰ İsrâ’ 17/23.

³¹ İsrâ’ 17/23.

³² İsrâ’ 17/23.

³³ Sînôbî, *Hayâtu’l-kulûb*, c. II, vr., 5^a.^b

³⁴ İsrâ’ 17/23.

bir arada olmasının anlamı nedir?" dersin şöyle derim: (فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٍ) "O ikisine "öf!" bile deme" kavlınden maksat, az ya da çok fark etmez, sıkılma ve usanmayı izhar etmekten men etmektir. (وَلَا تَنْهَزُهُمَا) "onları azarlama" hitabından maksat ise, anne-babaya karşı sözle muhalefet etmeyi izhar etmekten men etmektir.

Cenâb-ı Hakkın mükellef kıldığı üçüncü husus, (وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا) "ikisine de güzel söz söyle"³⁵ emridir. Yani, onlara güzel edebın gerektirdiği şekilde, boş sözden uzak, güzel (حسنًا), iyi (جميلاً) ve yumuşak (لينا) sözler söyle. Bu ifadeye ilişkin olarak şöyle de denilmiştir: Bu ibare, çocuğun anne-babasına hitaben "ey babacığım!", "ey anneciğim!" demesi; onlara isimleriyle ve künyeleriyle hitap etmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Ve yine şöyle de denilmiştir: Bu ifade, çocuğun, tıpkı itaatkâr kölenin efendisine hitap etmesi gibi, anne-babasına hitap etmesini emretmektedir.

Yüce Allah'ın mükellef kıldığı dördüncü husus, (وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ) "Onlara acıyarak alçakgönüllülükle üzerlerine kanatlarını ger"³⁶ ilahi hitabıdır. Yani onlara tevazu kanatlarını indir. Onlara karşı edep ve saygıdan dolayı ellerini kaldırma. Buradaki (مِنَ الرَّحْمَةِ) ifadesi, şefkat etme anlamındadır. Yani, tıpkı sen küçükken ve zayıfken, o ikisine muhtaçken onlar sana merhamet ettikleri gibi şimdi sen de onlara şefkat göster, anlamındadır.³⁷

Allah'ın mükellef kıldığı beşinci husus ise, (وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا) "Rabbim! Küçükliğümdede onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et! diyerek dua et"³⁸ âyetidir. Yani, o ikisi sağken Müslüman iseler ya da İslâm üzere ölmüş iseler onlara Allah'ın merhamet etmesi için dua et. Kâfirseler hayatta oldukları süre içerisinde hidayete ermeleri ve İslâm'a muvaffak olmaları için kendilerine dua et. Fakat küfür üzere öldükleri takdirde onlar için dua etmek, yüce Allah'ın Tevbe sûresindeki (مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أَوْلِيَا) (Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara"³⁹ âyetiyle neshedilmiştir. Hz. İbrâhîm'in (as) babası Âzer Müslüman olacağına söz verince o da babası için istiğfarda bulunuyordu. Nihayet babası iman etmeden öldü. Babasının Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca artık ondan uzaklaştı.⁴⁰ Yani babası küfür üzere öldükten sonra artık Hz. İbrâhîm (as) babası için dua etmekten vazgeçti ve bir daha onun için istiğfarda bulunmadı.⁴¹

Hayâtu'l-kulûb sahibi konuyla ilgili âyetlere ilişkin bu izahları yaptıktan sonra birçok hadise de yer vermektedir ki biz bunlardan bazısına yer vermekle iktifa edeceğiz.

Enes b. Mâlik'ten (r) rivayet edildiğine göre Rasûlullâh (s) şöyle buyurmuştur: "Kul anne-babaya dua etmeyi terk ederse çocuktan dünyada rızık kesilir"⁴².

³⁵ İsrâ' 17/23.

³⁶ İsrâ' 17/24.

³⁷ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 5^a.b.

³⁸ İsrâ' 17/24.

³⁹ Tevbe 9/113.

⁴⁰ Burada şu âyet-i kerîmeye işaret edilmektedir: "İbrâhîm'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrâhîm çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi" (Tevbe 9/114).

⁴¹ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 6^a.

⁴² 'Alâuddîn Alî b. Hüsâmiddîn el-Muttakî el-Hindî el-Burhân Fevrî, *Kenzu'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, (Thk. Bekrî Hayyânî-Safvetü's-Sekâ), Müessesetü'r-Risâle, 5. Bsk., yy., 1401/1981, c. XVI, s. 482; Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. 'Abdi'l-Hâdî el-'Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ ve müzîlu'l-ilbâs*, (Thk.

Rasûlullâh'tan rivayet edildiğine göre o (s) şöyle buyurmuştur: “*Kim her Cuma günü anne-babasının ya da onlardan birinin kabrini ziyaret ederse yüce Allah onu iyi olarak yazar*”⁴³.

Rasûlullâh (s) şöyle buyurmuştur: “*Kabrindeki ölü, tıpkı yardım bekleyen boğulmuş kimseye benzer. Meyyit babasından veya kardeşinden ya da bir arkadaşından kendisine ulaşacak bir dua beklemektedir. Şayet kendisine beklediği dua ulaşırsa bu, kendisine dünya ve içindekilerden daha sevimli gelecektir*”⁴⁴.

Sînôbî bu bağlamda şu rivayeti de aktarmaktadır: Asım el-Cüderî ailesinden bir adam dedi ki: Rüyamda Asım'ı gördüm de kendisine, neredesin? Diye sordum. Bana, Allah'a andolsun ki cennet bahçelerinden bir bahçedeyim. Ben ve arkadaşlarımdan bir grup her Cuma gecesi Ebû Bekr el-Müzenî'nin yanında toplanıyoruz, dedi. Ben de, bedenleriniz ve ruhlarınızla mı, deyince, bana, cesetler çürüyüp yok oldu, sadece ruhlar toplanıyor, dedi. Ardından ben kendisine dedim ki: Sizin, bizim sizi ziyaretimizden haberiniz, bilginiz oluyor mu? O dedi ki: Evet. Cuma akşamı, Cuma günü ve Cumartesi günü güneş doğuncaya kadar (yaptığınız ziyaretlerinizden haberimiz oluyor). Ben de dedim ki: Diğer günler(de nasıl haberiniz olmuyor)? Bunun üzerine, Cuma gününün faziletinden dolayı (o günde yapılan ziyaretlerinizden haberimiz oluyor) dedi. Yine rivayet edildiğine göre ölüler Cuma günü, Cumadan önceki ve Cumadan sonraki gün kendilerini ziyaret edenleri görmektedirler.⁴⁵

Ebû Hureyre'den (r) rivayet edildiğine göre Rasûlullâh (s) şöyle buyurmuştur: “*İnsan öldüğü zaman bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, kendisinden istifade edilen ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat*”⁴⁶. Sînôbî'ye göre bu hadîs-i şerifteki *sadaka-i câriye* vakıflar demektir. Kendisinden istifade edilen ilimle ilgili denildi ki o, naslardan istinbat edilen hükümlerdir. Fakat zahir olan şudur ki bu, umumî bir ifadedir. Ölen kimsenin geride bırakmış olduğu şerî ilimlerle ilgili eserleri ya da öğrettiği ve onları öğrenme

Abdulhamîd b. Ahmed b. Yûsuf b. Hindâvî), el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1.bs., yy., 1420/2000, c. I, s. 273; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 6^a.

⁴³ Bu hadis kaynaklarda benzer ifadelerle “*Kim her Cuma günü anne-babasının ya da onlardan birinin kabrini ziyaret ederse günahları bağışlanır ve iyilerden yazılır*” şeklinde geçmektedir (Bk., Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsâd*, (Thk. Târik b. 'Ivazillâh b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî), Dâru'l-Harameyn, Kâhire ty., c. VI, s. 175; a. mlf., *el-Mu'cemu's-sağîr*, (Thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrîr), el-Mektebü'l-İslâmî, Dâru 'Ammâr, 1. Bsk., Beyrût-'Ammân 1405/1985, c. II, s. 160; Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî b. Mûsâ el-Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, (Thk. Abdul'alî Abdulhamîd Hâmid), Mektebetü'r-Rüşd li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Bsk., Riyâd 1423/2003, c. X, s. 297; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 6^a).

⁴⁴ Bu hadis kaynaklarda benzer ifadelerle (قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا الْمَيِّتُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا كَالْعَرَبِيِّ الْمَتَّعُوثِ، يَنْتَظِرُ) فَإِذَا جِئْتَهُ كَانَتْ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، (دَعْوَةٌ تُلْحَقُهُ مِنْ أَبِي أَوْ أُمِّ أَوْ أَخٍ أَوْ صَدِيقٍ، فَإِذَا جِئْتَهُ كَانَتْ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، "Rasûlullâh (s) şöyle buyurmuştur: “*Kabrindeki ölü, tıpkı yardım bekleyen boğulmuş kimseye benzer. Meyyit baba(sın)dan veya anne(sin)den veya kardeş(in)den ya da bir arkadaş(in)dan kendisine ulaşacak bir dua beklemektedir. Şayet kendisine beklediği dua ulaşırsa bu, kendisine dünya ve içindekilerden daha sevimli gelecektir*” şeklinde geçmektedir (Bk., Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, c. X, s. 300; Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, c. XV, s. 694, 749; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 6^a).

⁴⁵ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 6^a.

⁴⁶ Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *el-Câmiu's-sahîh*, “Vasiyyet”, 14 (1631), Kâhire 1407/1987; Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, “Vasâyâ”, 14, Çağrı yay., 2. Bsk., İstanbul 1992; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevde et-Tirmizî, *es-Sünen*, “Ahkâm”, 36, İstanbul 1412/1992; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *es-Sünen*, “Vasâyâ”, 8, İstanbul 1412/1992; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 6^b.

hususunda kendilerine muhtaç olunan şeylerin hepsini ihtiva etmektedir. Hadiste ilim, “*kendisinden istifade edilen*” ibaresiyle kayıtlanmıştır. Çünkü kendisinden istifade edilemeyen ilmin ecri yoktur. “*Kendisine dua eden hayırlı evlat*” ifadesine gelince bu da “*sâlih evlat*”la kayıtlanmıştır. Zira sâlih evlattan başkasından ecir hâsıl olmaz. Evladın işlediği kötülüğün günâhı babaya ulaşmaz. Duanın zikredilmesi ise dua ile kayıtlamak için değil evladı babaya dua etmeye teşvik etmek içindir. Zira ister babasına dua etsin ister etmesin, sâlih evlat sebebiyle babanın ecri hâsıl olur. Nitekim bir ağaç diken bir kimse, ister o ağaçtan yiyen kimse ona dua etsin isterse de dua etmesin fark etmez, o ağacın ürününün yenmesinden sevabını alır. Anne de böyledir (yani o da hayırlı evlat sebebiyle sevabını alır).⁴⁷

Şayet, bu hadis ile, (لَا يَنْقُصُ) (مِنْ أَجْرِ هُمْ شَيْئًا،) “*Her kim İslâm’da güzel bir çığır açarsa, o çığırın ecri ile o çığırla amel edenlerin ecirlerinden hiç bir şey noksan edilmemek şartıyla kıyamet gününe kadar amel edenlerin ecirleri kendisine verilir*”⁴⁸ ve “*Ölen kimsenin ameli sona erer ancak Allah yolunda nöbet tutanın ameli(nin sevabı) kıyamet gününe kadar devam edip artar*” hadisleri arasında uyum nasıl olacak? Şeklinde bir soru sorarsan buna şu şekilde cevap veririm: Takip edilen sünnet, kendisinden istifade edilen ilim cümlesindedir. Nöbet tutan hadisinin anlamı şudur: Dünya hayatında yapmış olduğu amelinin sevabı kıyamet gününe kadar artacaktır. Zira muhdis bir kimsenin vefatından sonra kıyamet gününe kadar amellerinin sevabı kesilmeyecektir.⁴⁹

Hayâtu’l-kulûb sahibi bu bağlamda şöyle bir rivayet de nakletmektedir: Ebu’l-Kalâde’den (r) rivayet edildiğine göre kendisi rüyasında bir kabristanlık görmüş. O kabristanlık yarılıp açılmış, içerisindeki ölüler oradan dışarı çıkıp kabirlerin kenarlarına oturmuşlardı. Her birinin önünde de nurdan tabak ve içerisinde de çeşitli yiyecekler vardı. Derken o onların aralarında komşularından bir adam gördü. Onun önünde nurdan bir tabak yoktu. Kendisine, niçin senin önünde nurdan tabak göremiyorum? deyince şöyle cevap verdi: Bunların, kendilerine dua eden ve onlar için tasaddukta bulunan evlatları ve arkadaşları var. Bu nur onların dualarından kalmıştır. Benim ise sâlih olmayan, bana dua etmeyen ve benim için tasaddukta bulunmayan bir evladım var. İşte bu yüzen benim nurum da yok azığım da.⁵⁰

Müellifimiz bu rivayetin akabinde meseleyi izah kabilinden hadislere yer vermeye devam etmektedir:

Abdullah İbn Mesûd’un şöyle dediği rivayet edilmiştir: *Ben Rasûlullâh’a (s), amellerin hangisi Allah’a daha sevimlidir? diye sordum. Rasûlullâh (s) “vaktinde (kılınan) namaz” buyurdu. Abdullah İbn Mesûd, “sonra hangisidir?” deyince Rasûlullâh (s) “sonra anne-babaya*

⁴⁷ Sînôbî, *Hayâtu’l-kulûb*, c. II, vr., 6^b.

⁴⁸ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-’evsâd*, c. VIII, s. 384; a.mlf., *el-Mu’cemü’l-’kebîr*, (Thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi), Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Bsk., Kâhire 1415/1994, c. II, s. 328, 343, 345; Bu hadis kaynaklarda benzer ifadelerle (مِنْ أَجْرِ هُمْ شَيْئًا) “*Her kim İslâm’da güzel bir çığır açarsa, o çığırın ecri ile kendisinden sonra o çığırla amel edenlerin ecirlerinden hiç bir şey noksan edilmemek şartıyla sevapları kendisine verilir. Ve her kim İslâm’da kötü bir çığır açarsa o çığırın vebalı ile kendisinden sonra onunla amel edenlerin vebalı hiç bir noksanları olmamak üzere ona aittir*” şeklinde geçmektedir (Bk., Müslim, “Zekât”, 69 (1017); Nesâî, “Zekât”, 64; Sînôbî, *Hayâtu’l-kulûb*, c. II, vr., 6^b).

⁴⁹ Sînôbî, *Hayâtu’l-kulûb*, c. II, vr., 6^b.

⁵⁰ Sînôbî, *Hayâtu’l-kulûb*, c. II, vr., 6^b.

*iyilik etmek” buyurdu*⁵¹. Nebî'nin (s) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Anne-babaya iyilik etmek namaz, oruç, hac, umre ve Allah yolunda cihat etmekten daha efdaldir”⁵².

Sînôbî bu hadislerin ardından şu kıssayı da anlatmaktadır: Rivayet edildiğine göre Hz. Mûsâ (s) şöyle dua etmişti: Ya Rabbi! Bana cennetteki arkadaşımı göster. Bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu: Eğer onu görmek istiyorsan filan şehrin filan çarşısına git. Orada yüzü şöyle fiziği şöyle bir kasap vardır. İşte senin cennetteki arkadaşın odur. Hz. Mûsâ (s) hemen o şehre ve o çarşıya gitti. Orada o adamı gördü. Adam et satıyordu. Hz. Mûsâ (s) onun yanında akşama kadar kaldı fakat onda, cennette kendisiyle aynı derecede olmasını gerektirecek sâlih bir amel göremedi. Akşam vakti olunca kasap bir parça et alarak çarşıdan ayrılmak istedi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ (s), beni misafir eder misin? Deyince kasap, evet dedi ve birlikte gittiler. Nihayet kasap evine girdi ve o eti iyice pişirdi. Ardından evinin içerisindeki bir zembilden zayıf bir yaşlı kadını çıkardı, bir kaşık alıp o kadının ağzına eti ve yemeği koymaya başladı. Nihayet onu doyurdu ve elbiselelerini de temizleyip akabinde onu tekrar sepete koydu. Bu sırada yaşlı kadın dudaklarını hareket ettiriyordu. Hz. Mûsâ (s) (bu kadının durumunu öğrenme merakıyla adama bu kadının kim olduğunu sormuş). Kasap da şöyle cevap vermiş: Bu benim annemdir. İhtiyarlık nedeniyle iyice zayıf düştüğü için oturamaz. Ben çarşıdan ayrılıp (eve gelince) onu doyurmadan ne bir şey yer ne de içerim. Bunun üzerine Hz. Mûsâ (s) ona şöyle sordu: Annenin dudaklarının hareket ettiğini gördüm, o ne söylüyor? Adam dedi ki: Annem diyor ki, “Ey Allah'ım! Oğlumu cennette Hz. Mûsâ'ya (s) arkadaş eyle”. Hz. Mûsâ (s) hemen, “Sana müjdelersun! Ben gerçekten Hz. Mûsâ'yım (s) ve sen de benim cennetteki arkadaşısın. Yüce Allah, annene yaptığın iyilik sebebiyle benimle senin aranı cennette aynı derecede bir araya getireceğini bana vahyetti”⁵³.

Abdülbârî es-Sînôbî anne-babaya iyilik etmenin mükâfatı kapsamında serdettiği bu açıklamaların akabinde onlara asi olmanın zemmi hakkında da aynı yöntem ve metotla açıklamalarına devam etmektedir:

Cenâb-ı Hak Ahkâf sûresinde (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا) “Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu”⁵⁴ buyurmaktadır. Buradaki (وَوَصَّيْنَا) ifadesi, “zorunlu kıldık (الزمننا)” ve “emrettik (امرنا)” anlamındadır. (حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا) ibaresi içerisinde insanın, babasına göre annesine daha fazla iyilik yapmasının gerekliliğinin illetine yönelik bir ima yer almaktadır. Burada babayı değil de özellikle anneyi zikretmiştir. Çünkü annenin meşakkati babaya göre daha çoktur.⁵⁵

Ebû Hureyre'den (r) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s) bir gün: “Burnu sürtülsün, burnu sürtülsün, burnu sürtülsün” dedi. “Kimin burnu sürtülsün ey Allah'ın Rasûlü?” diye sorulunca şu açıklamada bulundu: “Ebeveyninden her ikisinin veya sadece birinin yaşlılığına ulaştığı halde cennete giremeyen”⁵⁶.

⁵¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, “Mevâkîtu's-Salâh”, 5, Çağrı Yay., 2. Bsk., İstanbul 1412/1992; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 7^a.

⁵² Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmû'ah fi'l-ehâdisi'l-mevzû'ah*, (Thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Mu'allimî el-Yemânî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût-Lübnân, ty., c. I, s. 257; Muhammed Tâhir b. Ali es-Siddîkî el-Hindî el-Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzû'ât*, İdâretü'l-Tibâ'ati'l-Münîriyye, 1. Bsk., yy., 1343, c. I, s. 201; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 7^a.

⁵³ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 7^b.

⁵⁴ Ahkâf 46/15.

⁵⁵ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 7^b.

⁵⁶ Müslim, “Birr”, 9 (2551); Tirmizî, “Da'avât”, 110; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 7^b.

Ebû Bekir'den (r) rivayet edildiğine göre Rasûlullâh (s) üç kere şöyle buyurmuştur: “*Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?*” Sahâbiler: “Evet, haber ver yâ Rasûlallâh!” dediler. Rasûlullah (s): “*Allah'a ortak koşmak; anne-babaya eziyet vermek*” buyurdu. –arkasına dayanmakta iken oturdu- ve ardından da: “*İyi dinleyin! Bir de yalan yere şahitlik etmektir*” buyurdu. Râvî dedi ki: Rasûlullah (s) bu son sözü tekrar etmekte o kadar devam etti ki, nihayet biz (kendisine acıyarak) keşke sussa, diyorduk.⁵⁷

İbn Ömer'den (r) rivayet edildiğine göre Rasûlullâh (s) şöyle buyurmuştur: “Üç grup vardır ki Allah kıyamet günü onlara (merhamet nazarıyla) bakmaz. 1- Anne-babasına isyan edenler. 2- Sürekli içki içenler. 3- Verdiğini başa kakanlar. Üç grup da vardır ki onlar da cennete giremez. 1- Anne-babaya asi olanlar. 2- Eş ve ailesini kıskanmayan erkekler. 3- Erkeklere benzemeye çalışan kadınlar”⁵⁸.

Muâviye b. Câhime es-Selemî (r), Hz. Peygamber'e (s) gelerek: “Ey Allah'ın Rasûlü! Savaşa katılmak istiyorum, bu işi sizinle istişare etmeye geldim” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s): “*Annen sağ mıdır?*” Diye sordu. O da: “Evet” deyince: “*Öyleyse annene hizmet et çünkü cennet onun ayakları altındadır*”⁵⁹.

Ebû Hureyre'den (r) rivayet edildiğine göre Rasûlullâh (s) şöyle buyurmuştur: “Dört grup insan vardır ki onları cennete sokmamak ve onun nimetlerini tattırmamak Allah'ın üzerine haktır. 1- İçki müptelası. 2- Faiz yiyen. 3- Haksız yere yetim malı yiyen. 4- Anne-babaya asi olanlar.”⁶⁰

Hayâtu'l-kulûb sahibi bu rivayetleri zikrettikten sonra bu son hadisin iki şekilde tevîl edilebileceğini söylemektedir. Birincisi, bu zikredilen bu dört şeyi helâl kabul eden ve ayrıca yukarıdaki hadiste zikredilen ailesini kıskanmayan erkek (deyyûs) ile erkeklere benzemeye çalışan kadın, yaptıkları bu işlerin haram olduğunu bilmelerine rağmen helâl gördükleri takdirde kâfir olurlar. Dolayısıyla cehenneme atılırlar, ne cennete girebilirler ne de onun nimetlerini tadabilirler. İkinci tevîle göre bunun anlamı şöyledir: Cennete ilk girenlerle birlikte giremezler. Aksine günahları oranında cezalandırılıp akabinde cennete girerler.⁶¹

Sînôbî bu yorumun akabinde şu rivayeti nakletmektedir: Abdullâh et-Tâî'nin (Allah ona rahmet eylesin) şöyle dediği rivayet edilmektedir: Hz. Yûsuf (s) babası Hz. Yakub (s) ile karşılaşacağı ve ona kavuşacağı vakit Yakub (s) yüksekçe bir yerde beklemekteydi. O sırada önünden bir süvari grubu geçmekteyken Yakub (s), işte Yûsuf (s) dedi. Fakat yayındaki insanlar, hayır, Yûsuf (s) o süvari grubunun gerilerinde, dediler. Nihayet yetmiş süvari geçtikten sonra Yûsuf (s) geldi de babasına kavuştu. O sırada Yûsuf (s), babasını tahfif için değil de izzeti nefisini göstermek

⁵⁷ Buhârî, “Şehâdât”, 10; “Edeb”, 6; Müslim, “İmân”, 143 (87); Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 8^a.

⁵⁸ Bu hadis Nesâî'de benzer ifadelerle şu şekilde yer almaktadır: (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ثَلَاثَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الْعَاقُ لِوَالِدَيْهِ، وَالْمَرْأَةُ الْمُرْتَجِلَةُ، وَالذَّيْبُوثُ، وَثَلَاثَةٌ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: الْعَاقُ لِوَالِدَيْهِ، وَالْمُدْمِنُ عَلَى الْخَمْرِ، وَالْمُنَّانُ بِمَا أُعْطِيَ") Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Üç grup vardır ki Allah kıyamet günü onlara (merhamet nazarıyla) bakmaz. 1- Anne-babasına isyan edenler. 2- Erkeklere benzemeye çalışan kadınlar. 3- Eş ve ailesini kıskanmayan erkekler. Üç grup da vardır ki onlar da cennete giremez. 1- Anne-babaya asi olanlar. 2- Sürekli içki içenler. 3- Verdiğini başa kakanlar” (Nesâî, “Zekât”, 69; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 8^a).

⁵⁹ Nesâî, “Cihâd”, 6; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, c. II, s. 289; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ala's-sahîhayn*, (Thk. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Bsk., Beyrût 1411/1990, c. II, s. 114; Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, c. X, s. 248; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 8^a.

⁶⁰ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, c. II, s. 43; Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 8^a.

⁶¹ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 8^a.

amacıyla at sırtında idi. Bunun üzerine yüce Allah ona şöyle vahyetti: Attan inmek suretiyle babanın hakkına riayet etseydin ya! Şayet sen atın üzerinden inseydin senin sulbünden kesinlikle yetmiş nebî gönderirdim. Fakat inmediğin için bunu sana muhakkak surette haram kıldım ve nübüvveti yani nübüvvet neslini kardeşlerinin nesline sevk ettim, yönelttim.⁶²

Abdülbârî es-Sînôbî yine bu bağlamda ibret kabilinden ve Hz. Ömer'den (r) rivayet edilen şu hadiseyi aktarmaktadır: Hz. Ömer'den (r) rivayet edildiğine göre Rasûlullâh (s) zamanında el-Hâris isimli bir genç hastalanınca Nebî (s) o gencin yanına gitti ve kendisine “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh” (Allah'tan başka ilah yoktur Muhammed Allah'ın elçisidir), söyle, diye hitap etti. Bunun üzerine o genç onu söylemek istedi fakat söyleyemedi. Hâlbuki o bu sözü söylemek dışında (rahatlıkla) konuşabiliyordu. Ardından Rasûlullâh (s) tekrar “Lâ ilâhe illallâh” söyle, dedi fakat yine söyleyemedi. Akabinde Hz. Peygamber (s), taammüden namazı terk ettin mi?, diye sordu. Genç, hayır dedi. Nebî (s), içki içtin mi? Diye sorunca, genç, hayır cevabını verdi. Zina ettin de bu mu senin “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh” demene mani oluyor? Diye sorunca, o, hayır, cevabını verdi. Rasûlullâh (s) annene eziyet ettin mi? Diye soru yöneltince, genç, evet, cevabını verdi. Hz. Peygamber (s) bunun üzerine hemen Hz. Ali'ye (r), o gencin annesine söyle de yanına gelsin, dedi. Hz. Ali (r) de onu çağırıldı. Nihayet kadın kalkıp Nebî'nin (s) huzuruna gelince, ona, ciğerparenin ateşte olmasından hoşlanır mısın? Diye sordu. Kadın da, ey Allah'ın elçisi! Ben oğlumdan razı değilim, diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullâh (s), Hz. Ali'ye (r), bana odun getir, deyince kadın, ey Allah'ın elçisi! Bu odunu ne yapacaksınız, dedi. Nebî (s), onunla oğlunu yakacağım, diye cevap verdi. Kadın, ey Allah'ın elçisi! Kalbim, oğlum Hâris'i yakmanıza tahammül edemez. Ben ondan razıyım, cevabını verdi. Bunun üzerine oğlunun dili çözüldü de herhangi bir telkin olmadan (kendiliğinden) “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh” diyebildi. Sonra da o genç dedi ki, ey Allah'ın elçisi! Ben bu sözü annemin benden razı olmasından evvel söylemek istiyordum fakat sanki büyük bir dağ üzerime çökmüş de benim Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh” dememe engel oluyor gibiydi.⁶³

Hayâtu'l-kulûb sahibi anne-babaya asi olmanın zemmi kapsamında bu rivayete benzer aşağıdaki rivayeti de zikretmektedir: Enes b. Mâlik'ten (r) rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullâh (s) zamanında Alkame isimli bir genç vardı. O genç hastalanmıştı. Hatalığı şiddetlenince eşini Rasûlullâh'a (s) gönderdi. Onun yanına varınca, eşim Alkame can çekişmekte, onun durumunu sana bildirmek istedim, deyince Rasûlullâh (s) hemen Bilâl (r), Ali (r), Selmân (r) ve Ammâr'a (r) hitaben, Alkame'nin yanına gidip durumuma bakınız, buyurdu. Onlar da hemen gittiler ve onun evine girdiler. Kendisine dediler ki, “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh de!” Fakat o bunu söyleyemedi. Alkame'nin helâk olacağını anladıkları için vakit kaybetmeden durumunu Hz. Peygamber'e (s) haber vermek üzere geri geldiler. Vaziyeti öğrenen Rasûlullâh (s), onun anne-babası var mı? Diye sorunca, babası öldü fakat onun yaşlı bir annesi var, dediler. Bunun üzerine Nebî (s) dedi ki: Ey Bilâl (r)! Alkame'nin annesine git, kendisine benden selâm söyle ve ona, Rasûlullâh'ın (s) yanına kadar yürüyebilecekse gelmesini söyle, aksi halde evinde oturup beklemesini ve Rasûlullâh'ın kendisinin yanına geleceğini haber ver, dedi. Bilâl (r) hemen gidip durumu haber verince Alkame'nin annesi, canım onun canına feda olsun, onun huzuruna gitmek bana düşer, diyerek eline bir âsâ alıp yürümeye başladı. Nihayet Rasûlullâh'ın (s) huzuruna vardı. Vakıt kaybetmeden Nebî (s) kendisine Alkame ile arasının nasıl olduğunu sorunca dedi ki: Ey

⁶² Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 8^a.

⁶³ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 8^b.

Allah'ın elçisi! Alkame şöyle şöyle namaz kılar, şöyle şöyle tasaddukta bulunurdu. Hatta elindeki dirhemlerin ağırlığına ve sayısına bakmadan hepsini tasadduk ederdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s) kendisine, seninle onun arası nasıldı? Diye sordu. Alkame'nin annesi bu soruya, ben ona kırgınım, cevabımı verince Allah Rasûlü (s), niçin? Diye sordu. Akabinde annesi, eşini bana tercih eder, çeşitli meselelerde ona itaat edip bana isyan ederdi, diye cevap verdi. Ardından Rasûlullâh (s), annesinin kırgınlığı sebebiyle dili tutuldu da "Allah'tan başka ilah yoktur" diyemedi, dedi. Sonra da Bilâl'e (r) dedi ki, git! Çokça odun topla da Alkame'yi ateşte yakayım. Bunu duyan annesi, Ey Allah'ın elçisi! Kalbimin meyvesi oğlumu gözlerimim önünde yakmanıza kalbim nasıl tahammül eder? Deyince Allah Rasûlü (s) ona dedi ki: Ey Alkame'nin annesi! Allah'ın azabı daha kalıcıdır. O yüzden (dünyada çekeceği azap vesilesiyle) Allah'ın onu affetmesini istedim. Dolayısıyla sen ondan razı ol. Zira nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki annesinin kırgınlığı üzerinde olduğu müddetçe ne namazı ne de orucu kendisine hiçbir fayda sağlamayacak. Bunun üzerine annesi oğlu Alkame'den razı olduğunu söyledi. Nebî (s) de Bilâl'e (r) dedi ki: Git, bak! Alkame "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh" diyebiliyor mu? Zira Alkame'nin annesi kalbinde olmayan şeyi Rasûlullâh'tan (s) hayâ ettiği için söylemiş olabilirdi. Nihayet Bilâl (r) gitti, onun yanına vardığında Alkame'nin "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullâh" dediğini işitti. Zira annesinin Alkame'ye kırgınlığı kelime-i şهادeti söylemesine engel olmuş, rızası ise dilini çözmüştü. Nihayet Alkame o gün vefat etti. Akabinde Allah Rasûlü (s) onun yanına vardı ve yıkanmasını emretti. Sonra cenaze namazını kıldı. Peşinden kabrinin kenarında durup dedi ki: Ey Muhacirler ve Ensar topluluğu! Kim eşini annesine tercih ederse Allah'ın laneti onun üzerinedir. İster farz isterse de nafilâ cinsinden olsun Allah o kimsenin yaptığı hiç bir harcamayı ve masrafı kabul etmeyecektir.⁶⁴

İbn Abbas'tan (r) rivayet edildiğine göre Nebî (s) Talha b. Talha'yı hastalanınca ziyaret etmiş ve kendisine, nasılsın ey Talha? Deyince, ölüm, ölüm! (ölmek istiyorum) yâ Rasûlallâh, diyerek cevap vermiş Hz. Peygamber (s) de, ne görüyorsun? Diye tekrar soru yöneltmiştir. Bu soru üzerine Talha, şiddetli bir şekilde vuran, kötü ve haşin bakan, ey Talha ateşe gel! (هلم) diyen bir melek görüyorum, diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rasûlullâh (s) Talha'nın annesine dönerek, ona, oğlunla aran nasıl? Dedi. Annesi, ey Allah'ın elçisi, çok öfkeli ve kırgınım, cevabını verdi. Hz. Peygamber (s) bu cevap üzerine tekrar, ey Talha'nın annesi, o sana saygısızlık sayılabilecek bir şey yaptı mı? Diye soru yöneltti. O da, evet, dedi. O bir gün benden yemek istemişti. Ben de ona bir çorba hazırlayıp da kendisine yaklaştırdım fakat o benden yüzünü çevirdi de, bunu mu hazırladım, dedi. Bunun üzerine Rasûlullâh (s) ona, Ey Talha'nın annesi! Şimdi kalk iki rekât namaz kıl, Allah'tan bağışlanmasını dile, dedi. O da kalkıp iki rekât namaz kıldı. Sonra da, Allah'ım! Talha'yı affet, bana yaptıklarımı bağışladım, onu affettim. Akabinde Nebî (s), ey Talha! Annen seni affetti. Şimdi ne görüyorsun? Deyince dedi ki: O melek benden uzaklaşıp gitti. Bana güzel görünümlü başka bir melek geldi de bana diyor ki: Ey Talha! Cennete gel (هلم).⁶⁵

Sînôbî bu son rivayette geçen (هلم) fiil ismine ilişkin şu lügavî tahlillere yer vermektedir: Buradaki (هلم) kelimesi *mim* harfinin fethasıyla gel! (تعالم) anlamındadır. Halil b. Ahmed'in (175/791) belirttiğine göre bu kelimenin aslı "toplamak" anlamındaki (لم) dir. Nitekim Arapların "Allah onun dağınık işlerini toplayıp düzene koydu, düzeltilti" (لَمَّ اللَّهُ شَعْنَهُ) anlamındaki tabirlerinde bu anlamda kullanılmıştır. (هلم) sözcüğündeki *hâ* (ها) tenbîh içindir fakat çok kullanıldığı için *elif*

⁶⁴ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 9^b.

⁶⁵ Sînôbî, *Hayâtu'l-kulûb*, c. II, vr., 9^b-10^a.

harfi hazfedilmiş ve tek bir isim yapılmıştır. Tekili, çoğulu ve müennesi Hicaz ehli lügatinde birdir. Nitekim yüce Allah (قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا) “*Şüphesiz Allah, içinizden o savsaklayanları ve kardeşlerine: “Bize gelin!” diyenleri biliyor*”⁶⁶ buyurmuştur ki burada söz konusu kelime müfret olarak kullanılmıştır. Necid lügatinde ise bu kelimenin çekimini yaparak tesniye için (هَلُمَّ), cemî müzekker için (هَلُّمُوا), müfret müennes için (هَلْمِي), cemî müennes için (هَلْمُنَّ) veya (هَلْمُنَّ) formunda ifade etmektedirler. Ancak ilki daha fasihtir. Bu kelimeye bazen *lâm* ilave edilerek (هَلُمَّ لَكْ) ve (هَلُمَّ لَكُمْ) şeklinde de söylenmektedir. Nitekim Araplar *lâm* ilave ederek “buraya gel!” anlamında (هَيْتَ لَكْ) demektedirler. Bu kelimeye *nûn-u* sekile ilave edildiği zaman müzekker için (هَلْمَنَّ يَا رَجُلُ), müennes için *mîm* harfinin kesrasıyla (هَلْمَنَّ), tesniye durumunda hem müennes hem de müzekker için (هَلْمَنَّ يَا هَلْمَنَّ), cemî müzekker için *mîm* harfinin *dammesiyle* (هَلْمَنَّ يَا هَلْمَنَّ) ve cemî müennes için (هَلْمَنَّ يَا نِسْوَةَ) veya (هَلْمَنَّ) formları kullanılmaktadır.⁶⁷

Sonuç

Sinoplu âlimlerden Abdülbârî es-Sînôbî, Osmanlının bir ilim ve kültür merkezi olan Edirne’de yaşamış ve araştırmamıza konu olan *Hayâtu’l-kulûb* adlı eserini vefat ettiği yıl olan 936 (m. 1530) senesinde burada tamamlamıştır.

Müellifin eserinde meseleleri ele alış tarzı, metodu ve esrin muhtevasına baktığımızda konuları âyetler, hadis-i şerifler, sahabe ve tâbiûn kavilleriyle izah ettiği görülmektedir. Yani esere tefsir metodu zaviyesinden göz attığımızda meseleyi evvele rivayet yönünden ele almaktadır. Sînôbî, yeri geldikçe âyetler ve hadislerde geçen kelime ve ibareleri lügat, sarf ve nahiv yönünden incelemektedir. Konunun muhataplar açısından daha iyi anlaşılması için sorular yöneltip bunlara ilişkin mantikî izahlar yapmaktadır. *Hayâtu’l-kulûb* sahibi zikrettiği âyetlerin kıraat farklılıklarına da yer vererek kıraat âlimlerinin okuyuş tarzlarını da belirtmektedir. Eser mevze özelliği taşıdığı için müellif, zaman zaman ibretlik kıssaları ve menkıbeleri de zikretmekten geri durmamıştır. Dolayısıyla eser bir yandan bakılınca vaaz ve irşad kitabında bulunması gereken özellikleri taşıırken tefsir metodolojisi açısından baktığımızda da eserin hem rivayet ham de dirayet tefsirindeki özellikleri ihtiva ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca eserde Abdülbârî es-Sînôbî’nin meseleleri konu konu bablara ayırıp her bir konuyla ilgili âyet ve hadisleri bütüncül olarak ele almasını dikkate aldığımızda ise kitabın konulu tefsir özelliğini de taşıdığını belirtebiliriz.

Hayâtu’l-Kulûb’un ihtiva ettiği konu başlıklarına baktığımızda öyle anlaşılıyor ki Abdülbârî es-Sînôbî, bu eserinde Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan temel konular olan inanç, ibadet, ahlâk ve geçmiş milletler ile onlara gönderilen peygamberlerin kıssalarını 97 baba ayırarak izah etmiştir. Başka bir ifadeyle müellif eserinde akâidle ilgili meseleleri ele almış, bu konuya ilişkin Ebû Hanîfe, Eş’arî, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Mu’tezile, Râfîzî, Müşebbihe, Mücessime gibi birçok

⁶⁶ Ahzâb 33/18.

⁶⁷ (هَلُمَّ) sözcüğü hakkında geniş bilgi ve karşılaştırma için bk., İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-‘Arabiyye*, (Thk. Ahmed Abdu’l-Ğafûr Attâr), Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 3. Bsk., Beyrût 1404/1984, c. V, s. 2060-2061; Ebu’l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, (Thk. Emîn Muhammed Abdulvehhâb ve Muhammed es-Sâdık el-‘Ubeydî), Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 3. Bsk., Beyrût-Lübân 1419/1999, c. XV, s. 127-128; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzibu’l-luga*, (Thk. Abdu’s-Selâm Muhammed Hârûn), ed-Dâru’l-Mısriyye li’t-Te’lif ve’t-Terceme ty., c. VI, s. 315-318; Mecdü’d-Dîn Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî eş-Şîrâzî, *el-Kâmûsu’l-muhîd*, el-Hey’etü’l-Mısriyye el-Âmme li’l-Kütüb 1399/1979, c. IV, s. 188-198; Seyyid Muhammed Murtażâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, (Thk. Mustafa Hicâzî), Matbaatu Hukûmeti’l-Kuveyt 1408/1987, c. XXXIV, s. 112-116; Sînôbî, *Hayâtu’l-kulûb*, c. II, vr., 10^a.

kelâm ekolü ve fırkanın görüşlerine yer vermiştir. Bu bağlamda bazı İslâmî fırkaları, “Firavun iman üzere ölmüştür”, “velî, peygamberlerin derecesine ulaşabilir hatta daha yüksek derecelere çıkabilir”, “velîlik nübüvvetten daha üstündür” vb. iddialarda bulunan İbnü'l-Arabî ve Halvetiyyeyi de eleştirmektedir. Müellif namaz, oruç, zekât gibi ibâdâta dair konuları bablara ayırarak ele almış; şefkat, merhamet ve sabır gibi ahlâkî meseleleri; içki içme, haksız yere cana kıyma ve zinanın zemmi, nikâhın sevabı gibi fikhî konulara yer vermiştir. Yine Kur'ân'ın temel konularından olan Peygamber kıssalarını da bablara ayırarak konu bütünlüğü içerisinde ele almıştır. Eserin belki de en önemli ayırt edici yönü Osmanlı dönemi Türk kültür ve töresiyle karışık mevize özelliği taşıyan kıssa, hikâye ve emsallerle örfi ahlakî ve dini mesajın verilmesidir. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki Osmanlı'nın yükselme dönemi kültür mirası olan iki ciltlik bu güzîde eser üzerinde hem akademik çalışmalar yapılmalı hem de Türkçe'ye tercümesi yapılmalıdır.

Kaynakça

- 'Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. 'Abdi'l-Hâdî, *Keşfu'l-hafâ ve müzîlu'l-ibâs*, (Thk. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yûsuf b. Hindâvî), el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1. Bsk., yy., 1420/2000.
- Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-'arifîn esmâu'l-müellifîn ve âsâru'l-musannifîn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî b. Mûsâ, *Şu'abu'l-îmân*, (Thk. Abdul'alî Abdulhamîd Hâmîd), Mektebetü'r-Rüşd li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1. Bsk., Riyâd 1423/2003.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı Yay., 2. Bsk., İstanbul 1412/1992.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh tâcu'l-luga ve sihâhu'l-'Arabîyye*, (Thk. Ahmed Abdu'l-Gafûr Attâr), Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 3. Bsk., Beyrût 1404/1984.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Çağrı Yay., 2. Bsk., İstanbul 1992.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-luga*, (Thk. Abdu's-Selâm Muhammed Hârûn), ed-Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme ty.
- Fettenî, Muhammed Tâhir b. Ali es-Siddîkî el-Hindî, *Tezkiratü'l-mevzû'ât*, İdâretü'-Tıbâ'ati'l-Müniriyye, 1. Bsk., yy., 1343.
- Fîrûzâbâdî, Meccûd'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb eş-Şîrâzî, *el-Kâmûsu'l-muhîd*, el-Hey'etü'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kütüb 1399/1979.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek 'ala's-sahîhayn*, (Thk. Mustafâ Abdulkâdir 'Atâ), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Bsk., Beyrût 1411/1990.
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hayatul-kul%C3%BBb/24993> (E.T.: 10 Haziran 2018).
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, (Thk. Emîn Muhammed Abdulvehhâb ve Muhammed es-Sâdik el-'Ubeydî), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 3. Bsk., Beyrût-Lübân 1419/1999.
- İbnü'l-'Arabî, Muhyiddîn, *Fusûsü'l-hikem*, (Thk. Ebu'l-'Alâ el-'Affî), Dâru'l-Kütübî'l-'Arabîyye, Beyrût-Lübân.
- Kâtib Çelebi, Hacı Halîfe, *Keşfu'z-zünûn 'an esâmi'l-kütübî'l-fünûn*, Maarif Matbaası 1941.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-müellifîn terâcimu musannifi'l-kütübî'l-'Arabîyye*, Müessesetü'r-Risâle, 1. Bsk., Beyrût 1414/1993.
- Mehmet Tahir, Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333.
- Muttakî el-Hindî, 'Alâuddîn Alî b. Hüsâmiddîn el-Burhân Fevrî, *Kenzu'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, (Thk. Bekrî Hayyânî-Safvetü's-Sekâ), Müessesetü'r-Risâle, 5. Bsk., yy., 1401/1981.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *el-Câmiu's-sahîh*, Kâhire 1407/1987.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb, *es-Sünen*, İstanbul 1412/1992.

- Özdemir, Faruk, “Abdülbârî es-Sînôbî'nin Hayâtü'l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin “Fıravun İman Üzere Ölmüştür” İddiasına Reddiyesi”, *The Journal of Academic Social Science*, Eylül 2018, Yıl: VI, Sayı: 78, ss. 222-239.
- Sînôbî, Şeyh Nebî Abdülbârî b. Turhân b. Turmûş, *Hayâtü'l-kulûb*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv no: 45 Hk 6245 (cilt I); 45 Hk 6644 (cilt II).
- Subkî, Tâcuddîn b. Ali b. Abdilkâfî, *Tabakâtu's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, (Thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), Dâru Hicr li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 2. Bsk., yy., 1413.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fevâidü'l-mecmû'ah fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'ah*, (Thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Mu'allimî el-Yemânî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût-Lübân, ty.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu's-sağîr*, (Thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrîr), el-Mektebü'l-İslâmî, Dâru 'Ammâr, 1. Bsk., Beyrût-'Ammân 1405/1985.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-evsâd*, (Thk. Târik b. 'İvazillâh b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî), Dâru'l-Harameyn, Kâhîre 1415.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Ebu'l-Kâsım, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, (Thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi), Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hikem, 2. Bsk., Mûsul 1404/1983.
- Teftazânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer b. Abdillâh, *Şerhu'l-'akâidi'n-Nesefiyye*, (Thk. Ahmed Hicâzî es-Sakkâ), Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1. Bsk., Mısır 1407/1987.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevde, *es-Sünen*, İstanbul 1412/1992.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yay., 49. Bsk., Ankara 2014.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, (Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime İle Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar), Türk Tarih Kurumu Yay., 4. Bsk., Ankara 1982.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, (İstanbul'un Fethinden Kanunî'nin Ölümüne Kadar), Türk Tarih Kurumu Yay., 9. Bsk., Ankara 2006.
- Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtazâ el-Hüseynî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (Thk. Mustafa Hicâzî), Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt 1408/1987.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidü't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vîl*, (Thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Mu'avvaz), Mektebetü'l-Abîkân, 1. Bsk., Riyâd 1418/1998.